

**Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Yaşlı Bireylerin Hakları ve Yaş Ayrımcılığı
(Birleşmiş Milletlerin Ülke Raporları Işığında Bir İnceleme)***

*The Rights of Older Persons and Age Discrimination in International Human Rights Law
(A Study in the Light of Country Reports of the United Nations)*

Dr. Öğr. Üyesi Nurten YAYLACI**

*“Çevremizdeki dünyaya tam katılımın önündeki gerçek engel, yaşlanma değil ayrımcılıktır.”
Ashton Applewhite*

Öz

Ortalama insan ömrünün uzaması ve toplumların hızla yaşlanması sonucunda, yaşlı bireylerin insan hakları, uluslararası alanda giderek artan şekilde ilgi görmeye başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine, yaşlı bireylere yönelik belirli bir insan hakları yaklaşımının gerekli olup olmadığı üzerinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, çocuklar, kadınlar, mülteciler, engelliler gibi kırılgan ve dezavantajlı diğer kategorilerde olduğu gibi, bu alanda da özel bir uluslararası insan hakları sözleşmesi yapılmasına gereksinim olup olmadığı tartışılması büyük önem taşımaktadır. Yine, COVID-19 pandemisinde karantina ve kişisel özgürlükleri kısıtlayan diğer önlemlerin nedeni olarak yaşlı bireylerin görülmesi ve suçlanması bir yana, söz konusu salgın birçok alanda yerleşmiş olan yaş ayrımcılığını da açık etmiştir. Yaşlı bireyler üzerindeki bu orantısız etkileri göz önüne alındığında pandemi, nüfusun bu görünmez

* **Makalenin Geliş Tarihi/Received:** 14.12.2022, **Makalenin Kabul Tarihi/Accepted:** 01.03.2023.

İntihal/Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir./This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

- Bu çalışma 15-16-17 Haziran 2022'de düzenlenen 8. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumu'nda özet olarak sunulan tebliğin güncellenmiş ve geliştirilmiş halidir.

** Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta/e-mail: nyaylaci111@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5606-6215).

kesiminin insan haklarının korunmasındaki boşluklara ışık tutmuş ve mevcut hak ihlallerini görünür hâle getirmiştir. Ayrıca, bu çalışmada da yer verilen, Birleşmiş Milletler bağımsız uzmanlarının yaşlı bireylerin haklarına özgü olarak İnsan Hakları Konseyi'ne sundukları kimi ülkelere ilişkin ulusal raporlar da, meselenin artık ihmâl edilemeyeceğini gözler önüne sermektedir. Tüm bu olumsuzluklar, yaşlı bireylerin haklarına özgülenmiş uluslararası düzeyde özel bir insan hakları sözleşmesinin yapılmasına gereksinim olup olmadığının üzerinde durulmasını gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı Bireylerin Hakları, Yaş Ayrımcılığı, İnsan Hakları, Uluslararası Hukuk.

Abstract

As a result of the prolongation of the average human life and the rapid aging of societies, the human rights of elderly individuals have started to attract increasing attention in the international arena. Based upon these developments, whether a specific human rights approach towards older individuals is necessary or not has begun to be discussed. In this context, it is of great importance to discuss whether there is a need for a special international human rights convention in this area, as is in other vulnerable and disadvantaged categories such as children, women, refugees and the disabled. Once again, apart from seeing and blaming elderly individuals as the reason for quarantine and other measures that restrict individual freedoms in the COVID-19 pandemic, the epidemic in question has also revealed the age discrimination that has settled in many areas. Considering its disproportionate effects on the elderly, the pandemic has shed light on the gaps in the protection of the human rights of this invisible segment of the population and made the existing human rights violations visible. In addition, the national reports on some countries presented to the Human Rights Council by the independent experts of the United Nations, which are also included in this study, reveal that the issue can no longer be neglected. All these negativities make it necessary to focus on whether there is a need for a special international human rights treaty allocated to the rights of elderly individuals.

Keywords: Rights of Older Persons, Ageism and Age Discrimination, Human Rights, International Law.

GİRİŞ

Dünya nüfusu belirgin şekilde ve sürekli olarak yaşlanmaktadır.¹ 2019 yılında dünyada 65 yaş ve üzeri insan sayısı 703 milyondur. 2050 yılında yaşlıların sayısının ikiye katlanarak 1,5 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Küresel olarak, 65 yaş ve üzeri kişilerin

---

¹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No 6: The Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons (1995, Annex IV) *UN Doc E/1996/22* (1995) para 1. (Bundan sonra 6 Nolu Genel Yorum olarak anılacaktır). 6 Nolu Genel Yorum için bkz Lema Uyar, *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2006) 165-177; https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022).

genel nüfusa oranı 1990’da yüzde 6’ya, 2019’da yüzde 9’a yükselmiştir. Bu oranın 2050 yılına kadar yüzde 16’ya yükselmesi ve böylece dünyadaki her altı kişiden birinin 65 yaş ve üzerinde olması beklenmektedir.² Hâlihazırda, Batı Avrupa en yaşlı nüfusa sahip olmaya devam ederken, yaşlıların yüzde 67’si gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Nüfusun sözü edilen demografik değişimiyle birlikte, önümüzdeki yıllarda öngörülen artışın çoğunun küresel Güney’de gerçekleşmesi öngörülmektedir. Öte yandan, yaşlı nüfusun kendisi de yaşlanmaktadır. 2016’da yaşlıların yüzde 14’ünü oluşturan 80 yaş ve üstü insan grubunun, 2050’de yüzde 21’e çıkması tahmin edilmektedir.³ Belirtilen bu sayıların genel olarak tüm dünyayı ve ülkesel düzeyde tüm toplumları etkilemesi kaçınılmazdır. Nitekim, Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK), dünya nüfusunun gün be gün yaşlanmasının refah devleti modeli üzerindeki olası etkilerini de göz önüne alarak, bu durumu “sessiz devrim”⁴ olarak nitelendirmektedir.

Yine, COVID-19 pandemisi ile görünürlüğü oldukça artan yaş ayrımcılığı da yaygın doğasına rağmen, ancak son zamanlarda ele alınmaya başlanmıştır. Gerçekten, söz konusu salgın, her yaştan insanı farklı şekillerde etkilemiş olmakla birlikte, virüsün insan sağlığına ve yaşamına doğrudan yönelen tehdidinin ötesinde, yaşlı bireylere yönelik ayrımcılık gibi eski bir sorunu görünür hâle getirdiği açıktır.⁵

Gerek nüfusun demografik dönüşümü ve gerek yaşa dayalı ayrımcılığın olumsuz etkilerinin apaçık görünür hâle gelmesi sebebiyle, yaşlı bireylerin insan hakları uluslararası alanda giderek artan şekilde ilgi görmektedir. Bu gelişme sonucunda, yaşlı bireylere yönelik belirli bir insan hakları yaklaşımının gerekli olup olmadığı üzerinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, çocuklar, kadınlar, mülteciler, engelliler, göçmen işçiler gibi kırılgan ve dezavantajlı diğer kategorilerde olduğu gibi, bu alanda da özel bir uluslararası insan hakları sözleşmesi yapılmasına gerek olup olmadığının tartışılması büyük önem taşımaktadır. Ancak bu önemli tartışmaya geçilmeden önce, insan haklarının genel öznelerinden olan yaşlı bireylerin hak ve özgürlüklerinin uluslararası insan hakları hukukunda hangi düzeyde ele alındığının ve korunduğunun ortaya konulması gerekli görülmektedir.

Hemen belirtmelidir ki, uluslararası düzeydeki insan hakları sözleşmelerinde yaşlı bireyler “spesifik özne” olarak yer almamakta; bununla birlikte, bu sözleşmelerin kapsamına giren “genel özne” kapsamında korunmaktadır. Eş söyleyişle, diğer kırılgan ve dezavantajlı

---

² United Nations Department of Economic and Social Affairs, *World Population Ageing, Highlights*, 1 <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2022).

³ Rosa Kornfeld-Matte, United Nations Human Rights Council, Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Thirty-third session *UN Doc A/HRC/33/44* 8 July 2016, paras 18-19.

⁴ 6 Nolu Genel Yorum (n 1) para 2.

⁵ Bkz Marvin Formosa, COVID-19 and older persons: Reflections on human rights, ageism, isolation, dementia care, and gender (2021) 6 (1) *International Journal on Ageing in Developing Countries* 5-19 (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2022).

gruplardan farklı olarak, yaşlı bireylerin haklarını ele alan özel bir uluslararası düzeyde sözleşme ne yazık ki yoktur. Benzer şekilde, uluslararası insan hakları hukukunun çekirdeğini oluşturan sözleşme hükümlerinde de yaşlı bireylerin haklarına ilişkin açık ve kapsamlı düzenlemeler bulunmamaktadır.⁶ Bununla birlikte, insan haklarının genel öznesi kapsamında bulunmaları nedeniyle uluslararası sözleşmelerin kimi hükümlerinde yer alan düzenlemeler doğrudan ya da dolaylı olarak yaşlı bireylerin haklarını de etkileyen niteliğe sahip olup;⁷ bu alanda oluşan boşluk ise, esnek hukuk belgeleriyle (*soft law*)⁸ doldurulmaya çalışılmaktadır.

Bölgesel nitelikli insan hakları sözleşmelerine bakıldığında ise, görece daha olumlu bir tabloyla karşılaşıldığı söylenebilir. Bu bağlamda, İnter-Amerikan İnsan Hakları Sisteminde 2015 yılında özel olarak yaşlı bireylerin insan haklarının korunmasına ve yaş ayrımcılığının yasaklanmasına yönelik bir sözleşme imzalandığı ve 2017 yılında yürürlüğe girdiği; Afrika Birliği Örgütü belgelerinde ise, henüz yürürlüğe girmemekle birlikte, aynı şekilde bir protokol imzalandığı görülmektedir. Öte yandan, Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yaşlı bireylerin onurlu ve bağımsız yaşam sürme ve katılma haklarına yer verilmektedir.

Diğer bir önemli nokta ise, ne İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ne de uluslararası sözleşmelerde yaş ayrımcılığına açıkça işaret edilmemesidir. ESKHK'ne göre bunun nedeni, “durumun göz ardı edilmesi değil, bu belgelerin kabul edildiği dönemde nüfusun yaşlanmasının bugünkü kadar öngörülebilir olmaması veya acil ilgiye değer görülmemiş olması”⁹ ise de, kanımızca son yıllara kadar yaş ayrımcılığının olgusal olarak görünür olmaması böyle bir sorunun yokluğundan değil, aksine geleneksel toplum yapısı içerisinde içselleştirilen ve normal algılanan bir durum olmasından da kaynaklanmaktadır.

Bu makalede, öncelikle uluslararası ve bölgesel insan hakları rejimlerinde yaşlı bireylerin haklarının ve yaş ayrımcılığının ne düzeyde ele alındığı incelenecektir. Kuşkusuz,

⁶ 193 üyesi bulunması nedeniyle evrensel ölçekte en geniş yelpazede faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde bakıldığında; normatif anlamda bir sözleşme olmamakla birlikte insan haklarının etik temellerini oluşturan bir metin olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ve İkiz Sözleşmeler olarak bilinen “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” ve “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”nde ve ayrıca Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nde yaşlı bireylerin haklarına ve yaşa dayalı ayrımcılığa doğrudan gönderme yapan hiçbir hüküm yoktur. Bununla birlikte, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi”nde, “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”de ve “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme”de sınırlı da olsa kimi hükümler yer almaktadır.

⁷ İlhami Alkan Olsson, ‘Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Yaşlı Hakları’ (2019) 3 *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi* 39, 41 (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2022).

⁸ Esnek hukuk belgeleri, devletleri hukukî yönden bağlayıp hak ve yükümlülük doğurmaz. Bu belgeler uluslararası hukukun bağlayıcı nitelikli kaynaklarından biri olmamakla birlikte, uluslararası örf-adet hukukunun delili olmaları bakımından önem taşımaktadırlar. Bildirgeler, genel yorumlar, rehber ilkeler esnek hukuk belgelerinin örneklerindedir.

⁹ 6 Nolu Genel Yorum (n 1) para 11; Olsson da, benzer şekilde konunun tarihsel gelişimi içinde ele alınması gerektiğini savunur. Ona göre, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabul edildiği 1948 yılında veya İkiz Sözleşmelerin kabul edildiği 1960'lı yıllarda yaşlılık uluslararası toplumun gündeminde önemli bir yer işgal etmiyordu. Refah devleti modeli ile birlikte sorunsallaştırılan bu alan uluslararası toplumun gündemini meşgul etmeye başladı. Daha ayrıntılı bilgi için bkz Olsson (n 7) 42.

uluslararası ve bölgesel insan hakları sistemlerinin çok geniş bir yelpazede ve değişik düzeylerde yapılandığı dikkate alındığında, eldeki çalışmanın bu alandaki norm ve/veya düzenlemelerin tüketici bir listesini sunmaktan ziyade konu hakkında genel bir çerçevenin ve bakış açısının ortaya konulmasını amaçladığı hatırdan uzak tutulmamalıdır. Ardından, BM bağımsız uzmanlarının yaşlı bireylerin haklarına özgü olarak İnsan Hakları Konseyi'ne sundukları ülke raporları ışığında, eldeki pozitif insan hakları sözleşmelerinin yaşlı haklarını sağlamada ve yaş ayrımcılığı ile mücadele etmede yeterli korumayı sağlayıp sağlamadığı tartışılacak; son olarak uluslararası düzeyde özel bir insan hakları sözleşmesi hazırlanmasına gereksinim olup olmadığı değerlendirilecektir.

I. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA MEVCUT DURUM

A. Yaşlı Bireylerin Hakları

Belirli bir hak öznesine yönelmeyen, yani genel nitelikli uluslararası insan hakları sözleşmelerinde kural olarak insan haklarının sahibi olan özne “herkes” olduğundan, yaşlı bireylerin hakları da genel anlamda mevcut uluslararası insan hakları hukuku kapsamında korunmaktadır. Bu bağlamda, esnek hukuk belgesi niteliğindeki İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi her yaştan insan için geçerlidir. Bildirge'nin ardından Birleşmiş Milletlerce hukuken bağlayıcı nitelikte hazırlanan ve *İkiz Sözleşmeler* olarak bilinen “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHS)” ve “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHS)” yaşı ne olursa olsun herkes için geçerlidir. Sözgelimi, MSHS’de yer alan yaşama hakkı, işkence yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, adil yargılanma hakkı, seyahat özgürlüğü ve diğer tüm haklar herkes için olduğu gibi yaşlı bireyler için de temel haklardandır. Aynı durum, ESKHS’de düzenlenen tüm ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için de geçerlidir.

Belirli hak öznelerine yönelik kimi uluslararası insan hakları sözleşmelerinde ise, yaşlı bireylere yönelik -sınırlı da olsa- bazı hükümler yer aldığı görülmektedir. Sözgelimi, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nin (CEDAW) 11/1-e. maddesindeki sosyal güvenlik hakkı; Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 16. maddesindeki sömürü, şiddet veya istismara maruz kalmama hakkı, 25/b. maddesindeki sağlık hakkı, 28/b. maddesindeki yeterli yaşam standardı ve sosyal korunma hakkı bakımından yaşa ve yaşlı bireylere açık göndermeler yer almaktadır.¹⁰

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin öngördüğü normlar yanında, bu sözleşmelerin taraf devletlerce uygulanmasını izlemek amacıyla bağımsız uzmanlardan oluşan organlar olan komitelerce hazırlanan ve ilgili sözleşmedeki normların hangi çerçevede yorumlanacağına ve nasıl uygulanacağına ilişkin temel ilkeleri gösteren “Genel Yorumlar” da, her ne kadar hukuken bağlayıcılığı olmamakla birlikte, ilgili hakkın somutlaştırılması ve

¹⁰ Esasen bunun nedeni, bu sözleşmelerin tamamının, uluslararası toplumda yaşlılığa ve yaşlı bireylerin haklarına ilişkin tartışmaların başladığı 1980’li yıllarda imzalanmış olmalarıdır. Bkz Olsson (n 7) 42-43.

normatif olarak güçlendirilmesi işlevi gördüğünden,¹¹ taraf devletlerce dikkate alınması gereken esnek hukuk (*soft law*) belgeleridir.

Bu bağlamda, ESKHS'nin uygulanmasını izlemek amacıyla kurulan ESKHK'nın 1995 tarihinde yayımlanan 6 Nolu Genel Yorumu,¹² yaşlı bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına özgülenmiştir. Komite'ye göre, ESKHS yaşlı bireylerin haklarından açıkça söz etmemiş olsa bile, Sözleşme hükümlerinin herkese uygulanması gerçeği karşısında, yaşlı bireylerin de Sözleşme'de tanınan bütün haklardan yararlanması gereği tartışmasızdır. Bu çerçevede, söz konusu Genel Yorum'da, ESKHS hükümlerinin içeriği ve buna bağlı olarak devletlerin yükümlülükleri yaşlı bireylerin hakları perspektifiyle ele alınmış;¹³ spesifik olarak erkekler ve kadınlar için eşit haklar, çalışma ile ilgili haklar, sosyal güvenlik hakkı, ailenin korunması, yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkı, sağlık hakkı, eğitim ve kültür hakkı yaşlı bireyler bakımından somutlaştırılmıştır.¹⁴

CEDAW'nin uygulanmasını izlemek amacıyla kurulan CEDAW Komitesi'nin 27 Nolu Genel Tavsiye kararında, onurlu yaşlanma ve yaşlı kadınların haklarıyla ilgili olarak taraf devletlerin üstlenmesi gereken yükümlülükler belirtilmekte ve yaşlı kadınların, ayrımcılığa uğramadan ve erkeklerle eşitlik temelinde topluma tam olarak katılabilmeleri için yapılması gerekenler hakkında tavsiyede bulunmaktadır.¹⁵

BM'nin 80'li yıllardan itibaren bu alanda pek çok esnek hukuk belgesini uygulamaya koyduğu bilinmektedir. Bu belgeler, bağlayıcı olmamalarına karşın, yaşlı bireylerle ilgili uluslararası toplumda kabul edilmiş bir dizi politika ve insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerde tanınan haklar bağlamında yaşlı bireylerin haklarının korunması konusunda üye devletlere rehberlik etmektedir.

Sözgelimi, 1982 yılında Viyana'da Dünya Yaşlanma Kurultayı'nda (*World Assembly on Ageing*), Yaşlanmaya Dair Viyana Uluslararası Eylem Plânı (*Vienna International Plan of*

---

¹¹ Olsson (n 7) 41.

¹² Komite, 6 Nolu Yorum'un hazırlanma gerekçesini şu şekilde belirtmektedir: "Sözleşme'ye taraf olan devletlerin çoğu ve özellikle endüstrileşmiş ülkeler, sosyal ve ekonomik politikalarını, özellikle sosyal güvenlik alanında, nüfuslarının yaşlanmasına göre belirlemek durumundadır. Gelişmekte olan ülkelerde, sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği veya yokluğu, toplumun genç kesiminin göç etmesi ve sonuç olarak yaşlı insanların temel desteği olan ailenin geleneksel rolünün zayıflaması nedeniyle, daha ciddi bir sorun hâlini almıştır." Bkz 6 Nolu Genel Yorum (n 1) para 3.

¹³ Olsson (n 7) 41-42.

¹⁴ Bkz 6 Nolu Genel Yorum (n 1) paras 20-42.

¹⁵ CEDAW Komitesi'nin tavsiyeleri arasında yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılıkla mücadele; verilerin toplanması; kamu görevlilerinin bilinçlendirilmesi; afetlerde kırılgan kesimlere duyarlı politikalar; olumsuz kalıp yargıların ortadan kaldırılması; yaşlı kadınlara şiddet, ihmal ve istismarın önlenmesi ve cezasız bırakılmaması; kamusal yaşama katılma, oy kullanma vs olanakların sağlanması; eğitimde fırsat eşitliği; çalışma ve emeklilik hakları, bakım desteği ve yaşlı yardımı; sağlık hizmetlerine erişim, yaşlı kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi; sosyal hizmetlere erişim; kırsal kesimdeki daha savunmasız yaşlı kadınların korunması ve desteklenmesi; mülkiyet ve miras hakkının korunması. Bkz Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No 27 on older women and protection of their human rights, *UN Doc CEDAW/C/GC/27*, 16 December 2010.

Action on Ageing) kabul edilmiştir.¹⁶ BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği bu önemli belge, taraf devletlerin uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan hakları korumaya yönelik olarak almaları gereken önlemleri içeren önemli bir başvuru belgesidir. Söz konusu Eylem Plânı, taraf devletlere yönelik olarak yaşlılık ve yaşlı haklarına ilişkin veri toplama; bu alanda uzmanlaşma, eğitim faaliyetleri ve araştırmalar yürütme; yaşlı sağlığı, beslenmesi ve korunması, konut hakkı, sosyal refah, gelir güvencesi gibi pek çok alanda 62 adet tavsiye niteliğinde karar içermektedir.¹⁷ Bu tavsiyeler ESKHS'de düzenlenen haklarla doğrudan ilgili bulunmaktadır.¹⁸

Yaklaşık on yıl sonra BM Genel Kurulu 1991 yılında Yaşlı Bireyler için Birleşmiş Milletler Prensipleri'ni (*United Nations Principles for Older Persons*) kabul etmiştir. Bu belge, konuyla ilgili bir program içermesi ve yaşlı bireylere karşı insan hakları temelli bir yaklaşımın benimsenmesi nedeniyle son derece önemlidir. Belge, hak temelli bakış açısını esas alan beş bölüme ayrılmıştır.¹⁹ Bunlar; sosyal ve ekonomik yönden yaşlı bireylerin bağımsız bir hayat sürdürebilmelerini, kendileri ile ilgili politikaların belirlenmesine katılma hakkı, her türlü sağlık ve aile bakımı olanaklarından yararlanma hakkı, kendini gerçekleştirme hakkı ve insan onuruna uygun bir yaşam sürme hakkı. 1992 yılında BM Genel Kurulu'nda, 2001 İçin Küresel Yaşlanma Hedefleri (*Global targets on ageing for the year 2001: a practical strategy (A/47/339)*) ve yine, Viyana Uluslararası Eylem Plânı'nın kabul edilmesinin onuncu yıldönümü kapsamında, Genel Kurul Yaşlanmaya Dair Bildirge (*Proclamation on Ageing*) kabul edilmiştir. Ayrıca, 1999 yılı insan nüfusunun yaşlanmasına dikkat çekilmesi amacıyla Uluslararası Yaşlı Bireyler Yılı (*International Year of Older Persons*) olarak ilân edilmiştir.²⁰

2002 yılında Madrid'de İkinci Dünya Yaşlanma Kurultayı (*the Second World*

¹⁶ Report of the World Assembly on Ageing, Vienna, 26 July–6 August 1982, United Nations Publication, Sales No E.82.I.16.

¹⁷ Olsson (n 7) 43.

¹⁸ 6 Nolu Genel Yorum (n 1) para 4.

¹⁹ Implementation of the International Plan of Action on Ageing and related activities: resolution/adopted by the General Assembly, *UN Doc A/RES/46/91*, 16 December 1991; Beş temel ilkedeki ilk olan “Bağımsızlık, yeterli gıda, su, barınma, giyim ve sağlık imkânlarına sahip olmayı içermektedir. Bu temel hakların yanı sıra, çalışma ve eğitim imkânları da eklenmiştir. *Katılım* sözcüğü yaşlı insanların yaşamlarına etki edecek politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında aktif şekilde yer almalarını, bilgilerini ve becerilerini daha genç kuşaklarla paylaşmalarını ve gösteri düzenleme ve örgütlenme imkânlarına sahip olmalarını içermektedir. *Bakım* başlıklı bölüm, yaşlı insanların aile bakımı ve sağlık olanaklarından faydalanmalarını ve bakımevi veya tedavi merkezleri gibi yerlerde de insan hak ve özgürlüklerinden yararlanabilmelerini içermektedir. *Kendini gerçekleştirme* yaşlı insanların toplumdaki eğitim, kültür, eğlence ve dinlenme kaynaklarına ve aynı zamanda manevi kaynaklara erişimle potansiyellerini tam anlamıyla geliştirebilme olanaklarına sahip olmalarını içermektedir. Son olarak, *onur* başlıklı bölüm yaşlı insanların onurlu ve güvenli bir şekilde yaşayabilmelerinin gerekliliği, fiziksel veya ruhsal suiistimale maruz kalmamaları, yaşlı, cinsiyet, din veya etnik orijin, engellilik, mâli durum veya herhangi bir statü nedeniyle ayrımcılık gözetilmeden eşit muameleye tâbi olmaları ve topluma ekonomik katkılarına göre değerlendirmeye tâbi tutulmamaları gereği üzerinde durmaktadır.” Bkz 6 Nolu Genel Yorum (n 1) para 5.

²⁰ 16 Ekim 1992 tarihli BM Genel Kurulu Kararı (47/5), “Proclamation on Ageing”; 6 Nolu Genel Yorum (n 1) para 6-7.

Assembly on Ageing) toplantısı yapılmış; bunun sonucunda Siyasal Deklarasyon (*the Political Declaration*) ve Yaşlanmaya Dair Madrid Uluslararası Eylem Plânı (*the Madrid International Plan of Action on Ageing*) kabul edilmiştir. Aynı belge içindeki 19 maddelik Siyasal Deklarasyonla, yaşlı bireylerin insan haklarının korunması teşvik edilmiş ve yaşlı bireylere yönelik ihmal, istismar ve şiddetin ortadan kaldırılması çağrısı yapılmış; Yaşlanmaya Dair Madrid Uluslararası Eylem Plânı'nda ise, yaşlı bireylerin karar alma süreçlerine katılımları ile çalışma ve sağlık hakları vurgulanmış, çalışma yaşamında yaş ayrımcılığının önlenmesi tavsiye edilmiştir.²¹

BM Genel Kurulu uluslararası hukukta yaşlı bireylerin haklarının hukukî çerçevesini ortaya koymak, bu alandaki eksiklikleri saptamak ve nasıl giderilebileceğine ilişkin önerilerde bulunmak üzere 21 Aralık 2010 tarihinde "Açık Uçlu Çalışma Grubu" kurulması kararı almıştır. Çalışma Grubu 12. toplantısını Nisan 2022'de New York'ta yapmıştır.²²

Bunun yanı sıra, BM İnsan Hakları Konseyi yaşlı bireylerin insan haklarını geliştirmek ve korumak için gerekli önlemlerin alınması amacıyla 2014 yılında ilk kez bağımsız uzman atamıştır. Bağımsız uzmanın görevi; yaşlı bireylerin haklarıyla ilgili ulusal, bölgesel ve uluslararası standartların uygulanmasını değerlendirmek, yaşlı haklarının hayata geçirilmesindeki gelişmeler, güçlükler ve boşluklar hakkında rapor hazırlamak ve tavsiyede bulunmak, bu konuda İnsan Hakları Konseyine ve BM Genel Kurulu'na yıllık rapor sunmak olarak somutlaştırılmıştır.²³ Her ne kadar bağımsız uzmanın kararları ve raporları hükümetler açısından hukukî bir bağlayıcılık taşımasa da, kuşkusuz, yol göstericilik bağlamında çok önemli bir işlevi bulunmaktadır.²⁴ Sözgelimi, Mayıs 2020'den itibaren yaşlıların tüm insan haklarından yararlanma konusunda bağımsız uzman olarak atanan Claudia Mahler 2020 yılında Genel Kurul'a sunulan raporunda COVID-19 pandemisinin yaşlı bireylerin insan hakları üzerindeki etkisini değerlendirmiş,²⁵ bu bağlamda, pandemiye karşı uygulanan politikaların ve acil müdahale plânlarının yaşlı bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak olduğunu ve mevcut uygulamaların ve politikaların daha önce bu kadar görünür veya belirgin olmayan yaş ayrımcılığını tırmandırdığını vurgulamıştır.²⁶ Mahler, 4 Ağustos 2021 tarihinde İnsan Hakları Konseyi'nin 48. Oturumunda sunulan ikinci raporda daha ayrıntılı

²¹ United Nations, Report of the Second World Assembly on Ageing *UN Doc A/CONF.197/9* Madrid 8-12 April 2002; Olsson (n 7) 44; Claudia Mahler, United Nations Human Rights Council, Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons *UN Doc A/HRC/48/53* 4 August 2021, para 45.

²² Bkz <https://social.un.org/ageing-working-group/> (Erişim Tarihi: 2 Haziran 2022).

²³ Bkz <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/ie-older-persons> (Erişim Tarihi: 2 Haziran 2022).

²⁴ Olsson (n 7) 44.

²⁵ Claudia Mahler, United Nations Human Rights Council, Impact of the coronavirus disease (COVID-19) on the enjoyment of all human rights by older persons *UN Doc A/75/205* 21 July 2020.

²⁶ Nitekim, bu rapordan sonra COVID-19'un yaşlılar üzerindeki etkisine ilişkin politika özetini sunan BM Genel Sekreteri COVID-19'un kamusal söylemde ve sosyal medyada nefret söylemi de dahil olmak üzere yaş ayrımcılığını ve yaşlılara karşı damgalamayı tırmandırdığını kabul etmiştir. BM üyesi 146 devlet politika özetini destekleyen bir bildiri imzalamıştır. Bkz United Nations, *Policy brief: the impact of COVID-19 on older persons* May 2020.

olarak yaş ayrımcılığı konusuna,²⁷ 16 Temmuz 2021 tarihindeki raporunda da yaşlı kadınların temel insan hakları sorunları çerçevesinde yaşlanmanın toplumsal cinsiyete dayalı etkilerine²⁸ odaklanmıştır. Söz konusu raporlar Dünya Sağlık Örgütü'nce (DSÖ) 2021 yılında yayımlanan ve yaş ayrımcılığı konusunda küresel fikir birliğini ve farkındalığı arttırmayı amaçlayan Yaş Ayrımcılığına Dair Küresel Rapor (*Global Reports on Ageism*)²⁹ ile birlikte ele alındığında, hâlihazırda yaş ayrımcılığının ve yaşlı bireylerin haklarının uluslararası toplumun odak noktası hâline geldiği rahatlıkla söylenebilir.

B. Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı³⁰

Geriatrist Robert N. Butler 1969 yılında ilk defa yaş ayrımcılığı (*ageism*) terimini ortaya atmış ve bunu, tıpkı ırkçılık ya da cinsiyetçilik gibi betimleyerek, yaşlılara, yaşlılığa ve yaşlanmanın kendisine yönelik önyargılı tutumların bir kombinasyonu, yaşlılara karşı ayrımcı uygulamalar ile onlar hakkında kalıp yargıları sürdüren kurumsal ve sistematik uygulamalar ve politikalar olarak tanımlamıştır. Butler'a göre, daha genç olanlarca yaşlı bireyler bunak, düşünce ve tavır olarak katı, ahlâk ve beceri bakımından modası geçmiş olarak damgalanmakta; yaş ayrımcılığı genç neslin yaşlı insanları kendilerinden farklı görmelerine alan açmasından dolayı, gençler yaşlı bireylerle insan olarak özdeşleşmeyi kurnazca durdurmaktadır. Yine, yaşa karşı önyargının herkese karşı bir önyargı olduğunu kaydederek, ortalama yaşam süreleri arttıkça ironik olarak onun nihaî kurbanları olmaya çalıştığımızı belirtmiştir.³¹ Açıktır ki, yaş ayrımcılığı, kendi gelecekteki benliklerimize karşı bir önyargıdır ve evrensel bir durumla ilgili tek ayrımcılık olma özelliğine sahiptir. Kökeni ise, yaşlanacağımız gerçeğinin inkârına dayanmaktadır.³²

DSÖ yaş ayrımcılığını, insanlara yaşlarına dayalı olarak kalıp yargılar (nasıl düşündüğümüz), önyargılar (nasıl hissettiğimiz) ve ayrımcılık (nasıl davrandığımız) olarak tanımlamakta,³³ dünya nüfusunun yarısının yaşlılara karşı yaş ayrımcılığı yaptığını ve en

²⁷ Claudia Mahler, United Nations Human Rights Council, Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons *UN Doc A/HRC/48/53* 4 August 2021.

²⁸ Claudia Mahler, United Nations Human Rights Council, Human rights of older women: the intersection between ageing and gender *UN Doc A/76/157* 16 July 2021a.

²⁹ Raporun İngilizce metnine şuradan erişilmiştir: <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/demographic-change-and-healthy-ageing/combating-ageism/global-report-on-ageism> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022).

³⁰ Genel olarak yaş ayrımcılığı (agesim), yaşını temel alarak kişiye yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar sergileme olarak tanımlanabilmektedir. Bu ayrımcı tutum ve davranışlar genç ve yaşlı bireylere yönelik olabilir. Bkz Sema Buz, 'Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı' (Bahar 2015) 14 (53) Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 268, 269 (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2022).

³¹ Ashton Applewhite, *Büyükler Yıkılıyor: Yaş Ayrımcılığına Karşı Bir Manifesto* (1. Bası Sander 2022) 27; ayrıca, Robert N. Butler and Myrna I. Lewis, *Ageing and Mental Health: Positive Psychosocial Approaches* (St. Louis, Mosby, 1973)'den aktaran Mahler (n 27) para 23.

³² Applewhite (n 31) 31.

³³ WHO, *Global Reports on Ageism, 2021*; Bağımsız Uzman Mahler ise yaş ayrımcılığını, "yaşlı bireylere karşı kronolojik yaşlarına veya kişinin "daha yaşlı" olduğu algısına dayalı kalıp yargılar, önyargılar ve/veya ayrımcı eylemler veya uygulamalar" olarak tanımlar. Bkz Mahler (n 27) para 21. Benzer yönde tanımlar için

yüksek yaygınlığın düşük ve orta gelirli ülkelerde bulunduğunu vurgulamakta;³⁴ tüm ayrımcılık biçimlerinin sosyal olarak en normalleştirilmiş hâli olduğuna dikkat çekmektedir.³⁵

Yaş ayrımcılığı olgusu toplumda ne yeni ne de şaşırtıcıdır. Yaşlı bireyler kronolojik yaşlarına göre damgalanmakta ve yaşla birlikte meydana gelen fiziksel, bilişsel ve duygusal değişikliklere olumsuz kalıp yargılar bağlanmaktadır. Eğitim, istihdam, barınma, ulaşım, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, kentleşme ve mevzuat alanlarındaki olanaklardan yaygın bir yapısal dışlanma söz konusudur. Akıl sağlığı koşulları ve hastalıklar, yaşlanma sürecinin bir parçası olarak genellikle normalleştirilmektedir. Bu yaş ayrımcılığı kalıp yargıları ve önyargıları yaşlı bireylerin kendileri tarafından da içselleştirilmektedir.³⁶ Applewhite'ın vurguladığı gibi, tüm ayrımcılıklar gibi yaş ayrımcılığı da sosyal olarak inşa edilmiş düşüncelerdir. Bu da onların uydurulmuş düşünceler olduğunu ve zamanla değişebileceğini (düzelebileceğini) gösterir. Yaş ayrımcılığı, tüm bireylerin yaşamlarında baskı katmanları yaratarak etkileşime girer. Baskı, her bireyin gündelik yaşamında karşılaştığı yasal, ekonomik, tıbbî, ticarî ve diğer sistemler aracılığıyla topluma yansıtılarak toplum tarafından pekiştirilir. Bu nedenle, ayrımcılık ve damgalamaya karşı durulmazsa yeniden ve yeniden üretilmiş olur.³⁷

Uluslararası insan hakları hukukuna göre ayrımcılık, herhangi bir alanda insan haklarının ve temel özgürlüklerin tanınmasını, kullanılmasını veya başkalarıyla eşit bir şekilde yararlanılmasını geçersiz kılma amacı veya etkisi olan herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama olarak tanımlanmakta; bu tanım, doğası gereği yaş ayrımcılığını da kapsamakla birlikte ve birçok ülkede ayrımcılığı yasaklayan yasal düzenlemeler yapılmış olsa da, yaş ayrımcılığı gündelik hayatlarında yaşlı bireyler için büyük bir endişe sebebi olmaya devam etmektedir.³⁸ Bu nedenle, normatif olarak yaşa dayalı doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın ortadan kaldırılması elzemdir.

Uluslararası insan hakları hukukunda, yaş ayrımcılığı açık ve kapsamlı bir şekilde düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, insan haklarının çekirdeği olarak kabul edilen İnsan

---

bkz Fredrik Snellman, 'Whose ageism? The reinvigoration and definitions of an elusive concept' (2016) 68 (3) *Nordic Psychology* 148, 159; Thomas Nicolaj Iversen, Lars Larsen and Per Erik Solem, 'A conceptual analysis of ageism' (2009) 61 (3) *Nordic Psychology* 4–22; Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, "Update to the 2012 Analytical Outcome Study on the normative standards in international human rights law in relation to older persons", March 2021, paras 33–41.

³⁴ WHO (n 33); Mahler (n 27) para 29.

³⁵ WHO Report on Ageing and Health, 2015; Mahler (n 27) paras 25-26.

³⁶ Migita D'cruz and Debanjan Banerjee, 'An invisible human rights crisis: The marginalization of older adults during the COVID-19 pandemic' (2020) 292 *113369 Psychiatry Research* 1 2-3 (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2022); DSÖ, yaş ayrımcılığını kurumsal ayrımcılık, kişiler arası ayrımcılık veya kendine yönelik ayrımcılık olarak üçe ayırmaktadır. Kurumsal yaş ayrımcılığı, yasalar, kurallar, sosyal normlar, politikadaki adaletsizler nedeniyle olanakları kısıtlayan ve bireyleri yaşları nedeniyle sistematik olarak dezavantajlı hâle getiren uygulamaları ifade eder. Kişilerarası yaşlı ayrımcılığı, iki veya daha fazla birey arasındaki etkileşimlerde ortaya çıkarken, kendine yönelik yaş ayrımcılığı içselleştirildiğinde ve bireyin kendine yöneldiğinde ortaya çıkar. Bkz WHO, (n 33) xv.

³⁷ Applewhite (n 31) 20.

³⁸ UN Doc A/HRC/33/44 (n 3) para 62.

Hakları Evrensel Bildirgesi ve İkiz Sözleşmelerdeki ayrımcılık yasağına ilişkin hükümlerdeki “diğer statü” temelinde yaşa dayalı ayrımcılığın da yasaklandığı kabul edilmektedir.³⁹

BM anlaşmaları arasında sadece iki sözleşmede yaş ayrımcılığı yasağına açık göndermeler yer almaktadır. Bunlardan ilki, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'nin ayrımcılık yasağına ilişkin 7. maddesinde, Sözleşme'de yer alan hakların yaş dahil hiçbir ayırım gözetilmeksizin sağlanacağını öngören düzenlemedir. İkincisi ise, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme'nin bilinçlendirme ile ilgili 8. maddesinde, taraf devletlerin, yaşa dayalı olanlar da dahil olmak üzere yaşamın her alanında engellilere yönelen kalıp yargılar, önyargılar, incitici uygulamalar ile ayrımcı davranışlarla mücadele etme yükümlülüğüne ilişkin düzenlemedir. Kuşkusuz, yaşa gönderme yapan bu düzenlemeler her iki Sözleşme'nin görece yeni tarihli olmalarından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda işaret edilen esnek hukuk belgelerinden, ne Yaşlanmaya Dair Madrid Uluslararası Eylem Plânı ne de daha önceki Yaşlanmaya Dair Viyana Uluslararası Eylem Plânı genel olarak yaş ayrımcılığını ele alırken, Madrid Eylem Plânı yalnızca çalışma yaşamı ile sınırlı olarak yaş ayrımcılığına atıfta bulunmakta; Siyasal Deklarasyon'un 5. maddesi de, yaş da dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırma taahhüdünde bulunmaktadır.

II. BÖLGESEL İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARINDA MEVCUT DURUM

Uluslararası insan hakları rejimi sadece BM Örgütü çerçevesinde oluşturulan normatif düzenden ibaret değildir. Avrupa Konseyince hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Avrupa kıtasında insan haklarının bölgesel bir koruma sistemi yaratılmış; karşı kıtada Amerikan Devletleri Örgütü'nce Amerikalılar-arası insan hakları sistemi ve Afrika kıtasında Afrika Birliği devletlerinin oluşturduğu bölgesel bir koruma sistemi oluşturulmuştur. Oluşturdukları yargı sistemi ile BM yapısının daha da ilerisinde yer alan bu bölgesel mekanizmalar, yaşlı bireylerin hakları ve yaş ayrımcılığı konusunda daha güncel normatif düzenlemeleri içerdikleri gibi, yargı sistemleri yoluyla da sözleşmelerin günün koşullarına uygun olarak dinamik ve ilerlemeci bir çizgide yorumlanıp anlam kazanmalarına ön ayak olmaktadır.

Yaş ayrımcılığı, 1969 yılında kabul edilen Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Ame-İHS) 1. maddesinde açıkça yasaklanmış bir neden olarak sayılmamış ise de, Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi sağlık hizmetlerinin sunumunda yaş ayrımcılığı sorununu incelediği bir kararında, yaşın bu Sözleşme'de yer alan ayrımcılık yasağı güvencesi kapsamında olduğuna karar vermiştir.⁴⁰ Ame-İHS'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

³⁹ Mahler (n 27) para 39.

⁴⁰ *Poblete Vilches and others v Chile* (Merits, Reparations and Costs), (Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 8 March 2018) paras 125–143.

Alanında Ek Protokolü'nün 17. maddesinde “yaşlıların korunması”na ilişkin düzenleme öngörülmüştür.

Yaşlı bireylerin hakları ile ilgili kapsamlı düzenleme 15 Haziran 2015 tarihinde Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerce kabul edilen “Yaşlı Bireylerin İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar-arası Sözleşmesi”nde yapılmıştır.⁴¹ Sözleşme’de eşitlik ilkesi ve yaş nedeniyle ayrımcılık yapmama yasağı (m 5), yaşlılıkta yaşam ve haysiyetin korunması hakkı (m 6), bağımsızlık ve özerklik hakkı (m 7), katılım ve toplumla bütünleşme hakkı (m 8), güvenlik ve her türlü şiddetten arınmış bir yaşam hakkı (m 9), işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmama hakkı (m 10), sağlık hizmetlerinde özgür ve bilgilendirilmiş rıza verme hakkı (m 11), uzun süreli bakım alan yaşlıların hakları (m 12), kişisel özgürlük hakkı (m 13), ifade ve düşünce özgürlüğü ve bilgiye erişim hakkı, seyahat ve ikamet özgürlüğü, gizlilik ve mahremiyetinin korunması hakkı, sosyal güvenlik hakkı (m 17), çalışma hakkı (m 18), sağlık hakkı (m 19), eğitim hakkı (m 20), kültür hakkı (m 21), dinlenme, boş zaman ve spor hakkı (m 22), mülkiyet hakkı (m 23), barınma hakkı (m 24), sağlıklı bir çevre hakkı (m 25), erişebilirlik ve kişisel hareketlilik hakkı (m 26), siyasi haklar (m 27), örgütlenme ve toplanma özgürlüğü (m 28), risk durumları ve insanî acil durumlarda güvenliğin sağlanması ve gerekli tedbirlerden yararlanma hakkı (m 29), yasa önünde eşit muamele hakkı (m 30), adalete erişim hakkı (m 31) düzenlenmiştir. Görüldüğü gibi, Sözleşme’de yaşlı bireylerin hakları liberal bir bakış açısıyla ele alınmış ve yaşlılığa özgü sorunlar ayrı normlarda düzenlenmiştir.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 18/4. maddesinde, yaşlı bireylerin fiziksel ve moral ihtiyaçlarını karşılayacak özel tedbirlerle korunma hakkına sahip oldukları vurgulanmıştır. Henüz yürürlüğe girmemiş olmakla birlikte, 31 Ocak 2016 tarihinde kabul edilen Yaşlıların Haklarına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Protokolü'nde yaş nedeniyle ayrımcılık yapmama yasağı (m 3), adalete erişim ve yasa önünde eşit muamele hakkı (m 4), kendi kararlarını alma hakkı (m 5), çalışma hayatında ayrımcılığa karşı korunma (m 6), sosyal korunma (m 7), zararlı geleneksel uygulamalar ve istismardan korunma (m 8), yaşlı kadınların korunması (m 9), bakım ve destek (m 10), evde bakım (m 11), savunmasız ve kırılgan çocuklara bakan yaşlı bireylere destek (m 12), engelli yaşlı kadınların korunması (m 13), silahlı çatışmalarda ve doğal felaketlerde yaşlı bireylerin korunması (m 14), sağlık hizmetlerine erişim (m 15), eğitime erişim (m 16), boş zaman aktivitelerine ve programlarına katılma (m 17), erişebilirlik (m 18) hakları düzenlenmiştir. Protokol'de yer alan normlar daha çok yaşlı bireylerin savunmasız ve kırılgan oldukları alanlara yoğunlaştığı gibi, Afrika coğrafyasında hâlen yaygın olan sağlığa zararlı gelenekler uygulamalar (kadın sünneti gibi) ve silahlı çatışmalar gibi sorunların bağımsız birer normda düzenlenmek suretiyle, konuya özel olarak önem verildiği görülmektedir.

⁴¹ İngilizce ismi “Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons” olan Sözleşme, Uruguay ve Kosta Rika'nın 12 Aralık 2016'da onaylamasından 30 gün sonra 11 Ocak 2017'de yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Konseyi çerçevesindeki normatif düzenlemelere bakıldığında, her ne kadar “yaş”, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14. maddesinde ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın ayrımcılık yasağına ilişkin (E) maddesinde açıkça ayrımcılık nedeni olarak sayılmamış olsa da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, yaşlı bireyler ile ilgili verdiği ihlâl kararlarında yaş unsuruna duyarlı değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, alzheimer hastalığına yakalanmış yaşlı bir kadının devlete ait bir yaşlı bakım evinden kaybolmasıyla ilgili bir davada yaşama hakkının;⁴² yaş, hastalık/sakatlık durumlarına rağmen cezaevinde tutulma nedeniyle insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağının;⁴³ başvuranın 71 yaşında olmasına rağmen askerlik hizmetini yapmaya zorlanması nedeniyle insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağının⁴⁴ 67 yaşında sağlık problemleri olan bir kadın olan başvuranın otobüste kendisini geçerli bir bilet olmadan seyahat etmekle suçlayan bilet kontrolörüyle tartışması nedeniyle on üç buçuk saat gözaltında tutulmasının orantılı olmaması nedeniyle özgürlük ve güvenlik hakkının⁴⁵ 81 yaşındaki başvuranın açtığı davadaki on yıl devam eden yargılama süresinin, özellikle başvuranın yaşı göz önünde bulundurulduğunda makul bir süreyi aştığı gerekçesiyle adil yargılanma hakkının;⁴⁶ başvurana tahsis edilen bakım ödeneğinin düşürülmesi nedeniyle özel yaşama saygı hakkının;⁴⁷ bir yaşlı bakım evinde çalışan geriatri hemşiresinin, işyerinde yaşlı bireylere sunulan hizmetlerin yetersizliği iddiasıyla işvereni hakkında suç duyurusunda bulunması nedeniyle işten çıkarılmasının, -yaşlı hastaların savunmasız olması ve bu durumu kötüye kullanmanın önlenmesi ihtiyacı göz önüne alındığında- açıklanan bilgilerin inkâr edilemez bir şekilde kamu yararı taşıdığı gerekçesiyle ifade özgürlüğünün⁴⁸ ihlâl edildiğine karar verilmiştir.⁴⁹

Yine, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın 23. maddesine göre, üye devletler yaşlı bireylerin sosyal korunma hakkını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla, doğrudan kamusal ya da özel kuruluşlarla işbirliği içinde gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Avrupa Konseyi, yaşlıların insan haklarının geliştirilmesine ilişkin tavsiye kararında, üye devletlere ulusal mevzuatlarında yaşlı bireylerin hakları ve yaş ayrımcılığı ile ilgili hükümlerde yaşa açıkça atıfta bulunmalarını tavsiye etmektedir.⁵⁰

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi’nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 21/1.

⁴² *Dodov v Bulgaria* App no 59548/00 (ECHR, 17 January 2008).

⁴³ *Farbtuhs v Latvia* App no 4672/02 (ECHR, 02 December 2004); *Contrada (No 2) v Italy* App no 7509/08 (ECHR, 11 February 2014).

⁴⁴ *Taştan v Turkey* App no 63748/00 (ECHR, 04 March 2008).

⁴⁵ *Vasileva v Denmark* App no 52792/99 (ECHR, 25 September 2003).

⁴⁶ *Jablonská v Poland* App no 60225/00 (ECHR 09 March 2004).

⁴⁷ *McDonald v United Kingdom* App no 4241/12 (ECHR, 20 May 2014).

⁴⁸ *Heinisch v Germany* App no 28274/08 (ECHR, 21 July 2011).

⁴⁹ Yaşlı bireyler ile ilgili kararlar bakımından AİHM’nin kararları için ayrıca bkz European Court of Human Rights, “Elderly people and the European Convention on Human Rights”, fact sheet, April 2022.

⁵⁰ Council of Europe, Recommendation CM/Rec (2014)2 of the Committee of Ministers to member States on the promotion of the human rights of older persons. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/promotion-of-human-rights-of-older-persons> (Erişim Tarihi: 5 Eylül 2022).

maddesi yaşa dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklamakta; “yaşlı hakları” başlığını taşıyan 25. maddesi de, yaşlıların, onurlu ve bağımsız bir yaşam sürdürme ve sosyal ve kültürel yaşama katılma haklarını tanımaktadır.

III. BM PERSPEKTİFİNDEN ON ÜLKE ÖRNEĞİ

Önceki bölümde, uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin yaşlı bireylerin haklarına ve yaş ayrımcılığına ilişkin düzenlemeleri ortaya konulmak suretiyle, meselenin normatif boyutu resmedilmiştir. Bu bölümde ise, BM perspektifinden, on ülkenin düzenleyici çerçevelerine ve uygulamalarına bakılacak ve bu alana özgü uluslararası bir sözleşmeye ihtiyaç olup olmadığı değerlendirilecektir.

BM İnsan Hakları Konseyince atanan ve yaşlı bireylerin insan haklarından yararlanmasına ilişkin olarak faaliyet gösteren Bağımsız Uzman, BM üyesi ülkelerin daveti üzerine, o ülkedeki yaşlı bireylere yönelik uygulamaları ve insan hakları alanına ilişkin boşlukları tespit etmek için ziyaretler yapmaktadır. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin resmî internet sitesindeki verilere göre, şimdiye kadar 24 ülkeye ziyarette bulunulmuştur.⁵¹ Raporları tamamlanan ve resmî internet sayfasında yayımlanan ülkeler – alfabetik sırayla- Avusturya, Çin, Kosta Rika, Gürcistan, Karadağ, Mozambik, Namibya, Singapur, Slovenya ve Uruguay'dır.

A. Avusturya

Raporda, Avusturya'nın yaşlı bireylerin haklarının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan köklü bir politik geleneğe ve güçlü bir düzenleyici yasal çerçeveye sahip olduğu, bu alanda hükümet tarafından federal bir plân benimsenmesinin ve akademiyle birlikte çalışmalar yapılmasının memnuniyet verici olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, yaş ayrımcılığı, ihmal, istismar ve şiddetle etkin bir şekilde mücadele edilmesi; yaşlı bireylerin haklarının daha etkili şekilde sağlanması için sosyal korunma, sağlık hizmetlerine erişim, barınma politikaları ve ayrımcılıkla mücadele mevzuatının yaşlı bireylerin özel gereksinimlerini tam olarak dikkate alacak şekilde sağlanmasının sürdürülmesi; ayrıca, yaşlı bireylerin haklarının korunmasını ve geliştirilmesini de amaçlayan bazı uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin onaylanması tavsiye edilmiş;⁵² ardından, ayrımcılık, istismar ve şiddet, yeterli yaşam standardı, sosyal korunma, eğitim ve öğretim, yaşam boyu öğrenme, bağımsızlık ve özerklik, bakım başlıkları altında spesifik öneriler getirilmiştir.⁵³ Bu bağlamda, ayrımcılığa karşı yasal ve kurumsal çerçevenin federal ve yerel düzeyde karmaşık ve parçalı olduğu, ayrımcılıkla

⁵¹ Bkz United Nations Human Rights Office of the High Commissioner <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/ie-older-persons> (Erişim Tarihi: 7 Eylül 2022).

⁵² UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Rosa Kornfeld-Matte, Mission to Austria, Human Rights Council, A/HRC/30/43/Add.2, 11 August 2015, paras 93-97. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2022).

⁵³ ibid paras 99-130.

mücadele hükümlerinin uygulamada yetersiz kaldığı belirtilerek, Hükümete, ombudsman ve ulusal eşitlik ve insan hakları kurumlarının yapılarının uyumlulaştırılması ve yapısal olarak gözden geçirilmesi;⁵⁴ yaşlılara yönelik şiddetin yaygınlığına ilişkin hiçbir veri bulunmadığı belirtilerek, yaşlılara yönelik her türlü şiddet ve istismar vakaları hakkında sistematik ve düzenli aralıklarla, ayrıştırılmış istatistiksel verilerin toplanması;⁵⁵ yaşlı kadınlar ve yaşlı göçmenler de dahil olmak üzere yaşlılar arasındaki yoksulluğu azaltmak için daha fazla önlem alınması; yaşlı bireylerin evlerinde kalabilmeleri ve yeterli barınma haklarından tam olarak yararlanabilmeleri için alternatif barınma yöntemlerinin daha fazla teşvik edilmesi; bu bağlamda, kamu ve özel binaların tasarımı yapılırken yaşlı bireylerin bu binalardan insan haklarına uygun şekilde yararlanabilmeleri için mimar ve mühendislerin insan haklarına dayalı bir yaklaşımı göz önünde tutmaları konusunda farkındalıklarının artırılması;⁵⁶ yaşam boyu öğrenmenin desteklenmesi ve emeklilik sisteminin yaşlı bireylerin çalışma koşulları gözetilerek düzenlenmesi;⁵⁷ yaşlı bireylerin hareketliliğinin artırılması ve hizmetlere erişilebilirliklerinin sağlanması gerektiği, oysa kapsamlı ve engelsiz erişilebilirlik sağlamak için ülke çapında tek tip bir konsept bulunmadığı, kamu ve özel sektörlerce demografik gelişmelere ve yaşlılıkta hareket yeteneğinin kısıtlanması gerçeğine yeterince önem verilmediği;⁵⁸ uzun süreli bakım ödeneklerinin sağlanmasının sosyal bir hak olarak düzenlenmesinin olumlu bulunduğu fakat, sosyal bakımın eyaletlerin yetkileri içinde yer almasına karşın, sağlık bakım hizmetlerinin federal düzenlemeye tâbi olmasının bu iki alanın koordinasyonunu zorlaştırdığı ve sağlık ile sosyal bakımın bütünleştirilmesine engel teşkil ettiği⁵⁹ Raporda yer verilen tespitler ve tavsiyeler arasındadır.

B. Çin

Raporda, Çin'de özellikle yaşlılara yönelik çeşitli politikaların, yaşlılığa özgü kurumsal yapıların ve düzenleyici yasal çerçevesinin mevcut olmasının takdire şayan olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, temel zorluklardan birinin eşitsizliklerin azaltılmasına ve nesiller arasında kaynakların adil dağılımının sağlanmasına çalışılırken, tüm bölgelerde yaşlıların refahını korumanın ve iyileştirmenin göz önünde tutulması gerektiği; yine, Çin'in, özellikle Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi başta olmak üzere, henüz taraf olmadığı tüm insan hakları sözleşmelerini onaylaması, ayrıca Paris İlkeleri ile uyumlu olarak, yaşlıların hakları da dahil olmak üzere insan haklarını geliştirmek ve korumak için geniş bir yetkiye sahip bağımsız bir ulusal eşitlik ve insan hakları kurumu kurması tavsiye edilmekte;⁶⁰

---

⁵⁴ ibid para 99.

⁵⁵ ibid para 105.

⁵⁶ ibid paras 111-114.

⁵⁷ ibid para 115.

⁵⁸ ibid paras 117-118.

⁵⁹ ibid paras 119-122.

⁶⁰ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Rosa Kornfeld-Matte, Visit to China, Human Rights Council, A/HRC/45/14/Add.1, 7 August 2020, paras 65-72. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 17

ardından, veriler ve istatistikler, ayrımcılık, ihmal, şiddet ve istismar, eğitim ve öğretim, yaşam boyu öğrenme, yeterli yaşam standardı, sosyal korunma ve sosyal güvenlik, bakım, otomasyon, yardımcı ve robotik teknolojisi başlıkları altında spesifik öneriler getirilmektedir.⁶¹ Bu bağlamda, yaş ve cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin ülke çapında, sistematik ve düzenli bir şekilde toplanması, yaşlı bireyler bakımından bu istatistiklerin yaşa dayalı bireysel ve toplu olarak her türlü ayrımcılık, dışlanma, yoksulluk, şiddet, istismar, ihmal ve kötü muamele gibi yaşlıların haklarını fiilen kullanmalarının önündeki engellere ilişkin verileri içermesi;⁶² etnik ve dinsel azınlıklara mensup kişiler, engelli yaşlılar ve kırsal kesimde yaşayanlar başta olmak üzere çoklu ve kesişen ayrımcılığı ortadan kaldırmak için uygun tedbirlerin alınması;⁶³ yaşlı bireylere yönelik şiddet, kötü muamele, ihmal ve istismar vakalarına karşı kamuoyunun bilinçlendirilmesi, ayrıca vakaların soruşturulması ve insan haklarına dayalı çözüm yollarının sağlanması için yargıçlar, avukatlar ve savcılar ile kolluk görevlileri için farkındalık eğitimi verilmesi;⁶⁴ yaşlı kadınlara odaklanılarak yaşam boyu öğrenme süreçlerinin genişletilmesi, yeni istihdam ve katılım biçimleri yoluyla yaşlı kadınların potansiyelinin açığa çıkarılması;⁶⁵ yoksulluğu azaltma programlarının sürdürülmesi ve yaşlıların, -özellikle de yaşlı kadınların ve engelli yaşlıların- yeterli bir yaşam standardına sahip olmaları ve kırsal alanlarda temel hizmetlere erişimlerinin sağlanması için daha fazla önlem alınması;⁶⁶ sosyal korunma ve sosyal güvenlik alanında, özellikle kentsel ve kırsal plânlarda olmak üzere yaşlılık destek sisteminin daha da geliştirilmesi;⁶⁷ acil bir mesele olarak yaşlı bireylere yönelik uzun süreli bakım hizmetlerinde genel bir stratejik vizyon geliştirilmesi;⁶⁸ yaşlı bakım ve sağlık hizmetlerinde kullanılan yardımcı ve robotik teknolojinin, özellikle yaşlı kişiler için etikten hesap verebilirliğe, veri korumasından bilgilendirilmiş rızaya kadar bir dizi sorunu gündeme getirdiği belirtilerek, bu teknolojinin kullanımı için normatif çerçeve ve uygun mekanizmaların oluşturulması, başta biyometrik veriler olmak üzere verilerin toplanması, saklanması ve kullanılmasının yasal çerçevesinin belirlenmesi,⁶⁹ Rapor'da tavsiye edilen önemli noktalardandır.

C. Kosta Rika

Rapor'da, yaşlı bireylerin insan haklarından yararlanması için yasal, kurumsal ve politik bir çerçevenin kabul edilmesi takdir edilmektedir. Bununla birlikte, bu toplumda yaşlanma konusuna bölgesel farklılıkların damgasını vurduğu, başta yerli topluluklar veya Afrika kökenli ve göçmen topluluklara mensup olanlar gelmek üzere, belirli yaşlı gruplarını

Ekim 2022).

⁶¹ ibid paras 73-98.

⁶² ibid paras 73-74.

⁶³ ibid para 75.

⁶⁴ ibid para 79.

⁶⁵ ibid para 81.

⁶⁶ ibid para 82.

⁶⁷ ibid para 83.

⁶⁸ ibid para 86.

⁶⁹ ibid para 94.

etkileyen sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin derinleştiği ifade edilmektedir. Ayrıca, ulusal normların uluslararası ve bölgesel insan hakları rejimiyle örtüşmediği göz önüne alınarak, henüz taraf olunmayan insan hakları sözleşmelerine, özellikle de Yaşlı Bireylerin İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar-arası Sözleşmesi'ne taraf olunması tavsiye edilmektedir.⁷⁰ Rapor'da ayrıca, farkındalık yaratma ve eğitim, kurumsal yapı ve katılım, istatistikler, ayrımcılık, şiddet ve terk, sosyal koruma ve sosyal güvenlik hakkı, yeterli yaşam standardı, özerklik ve adalete erişim, bakım başlıkları altında spesifik öneriler getirilmektedir.⁷¹ Bu bağlamda, yaşlı bireylere yönelik tutumlarda bir değişiklik meydana getirmek, toplumun her düzeyinde yaşlanmayla ilgili mitlere ve kalıp yargılara karşı çıkmak ve kapsayıcılığı, sosyal uyumu ve çeşitliliğe saygıyı teşvik etmek için halkın bilgilendirilmesine yönelik kampanyalar yürütülmesi, yaşlı bireylere kötü muamele ve terk konusunda ailelere, bacıcılara, hekimlere, hemşirelere, toplu taşıma sürücülerine ve genel olarak topluma eğitim verilmesi, ayrıca farkındalığı artırmaya yönelik eğitimlerin yargıçlar, avukatlar ve diğer yargı mensupları ile kolluk personeline de verilmesi;⁷² ombudsmanlığın güçlendirilmesi; yaşlı bireylerin yaşamlarını etkileyen kararlarda etkin bir şekilde yer alabilmelerinin sağlanması;⁷³ yaş, cinsiyet, engellilik ve etnik kökene göre ayrılmış istatistiklerin sistemli olarak toplanması;⁷⁴ özellikle yerli, Afrika kökenli, göçmen yaşlı kişiler gibi belirli toplulukları ve etnik grupları etkileyen yaşa dayalı ayrımcılıkla mücadele için çabaların iki katına çıkarılması;⁷⁵ terk edilme de dahil olmak üzere, yaşlılara yönelik şiddeti önemsemek ve yaşlı bireylere herhangi bir şekilde kötü muameleden suçlu bulunanlara verilen cezaları önemli ölçüde artırmak için yasal düzenlemelerin yapılması;⁷⁶ emekli maaşları için öngörülen prosedürlerin basitleştirilmesi, yaşlılar arasındaki aşırı yoksulluğu azaltmanın bir yolu olarak primsiz yaşlılık aylığı rejiminin üzerinde düşünülmesi;⁷⁷ yerli topluluklardaki yaşlı bireylerin durumuna özellikle dikkat edilmesi ve tüm yaşlı bireylerin gıda, barınma ve tatmin edici bir sağlığa sahip olmalarını sağlamak için yaşlılık döneminde yoksullukla mücadele için etkili önlemlerin alınması, adalete erişim için farkındalığın artırılması;⁷⁸ -daha ziyade volkanik bölgelerde- iklim değişikliğine karşı özellikle kırılgan

---

⁷⁰ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Costa Rica, Human Rights Council, A/HRC/33/44/Add.1, 4 August 2016, paras 61-69. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2022); Bu arada belirtmelidir ki; bu raporun düzenlendiği tarihten sonra Kosta Rika'nın da onaylamasıyla Yaşlı Bireylerin İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar-arası Sözleşmesi 12 Aralık 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁷¹ ibid paras 70-111.

⁷² ibid paras 70-71.

⁷³ ibid paras 74-75.

⁷⁴ ibid para 77.

⁷⁵ ibid para 79.

⁷⁶ ibid para 82.

⁷⁷ ibid paras 88-89.

⁷⁸ ibid paras 90-94.

gruplardan olan yaşlı bireylere yönelik önlemler alınması;⁷⁹ evde bakım ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, ülkenin tamamında yeterli sayıda kalifiye geriatri uzmanının bulunmasının sağlanması;⁸⁰ aktif yaşlanmayı teşvik etmek ve yaşlılar arasında ve özellikle yerli nüfusa ve Afrika kökenli nüfusa mensup olanlar arasında eğitimsizliği azaltmak için ek önlemler alınması, yaşlı bireylerin aktif, özerk ve bağımsız olarak topluma katılabilmelerini sağlamak için yaşam boyu öğrenmenin teşvik edilmesi,⁸¹ Rapor'da dikkat çeken noktalardan bazılarıdır.

Ayrıca, Rapor'da uluslararası topluma çağrı yapılarak, insan haklarıyla ilgili mevcut uluslararası ve bölgesel mekanizmaların tam olarak uygulanmasını sağlamak için bu ülkeye uluslararası yardım ve işbirliği yapılması tavsiye edilmektedir.⁸²

D. Gürcistan

Rapor'da, yaşlı bireylerle ilgili kurumsal yapının, daha etkin şekilde faaliyet gösterebilmesi için, bakanlıklar arası koordinasyonu sağlayacak bir seviyeye yükseltilmesi ve ayrıca ESKHS'ye ve Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'ye ek ihtiyarî protokollerin onaylanması tavsiye edilmektedir.⁸³ Ayrıca, istatistikler, ayrımcılık, şiddet, kötü muamele ve istismar, yeterli yaşam standardı ve özerklik, sosyal korunma ve sosyal güvenlik hakları, eğitim, öğretim ve yaşam boyu öğrenme, bakım başlıkları altında spesifik öneriler getirilmektedir.⁸⁴ Bu bağlamda, yaşlıların tüm insan haklarından yararlanmalarının önündeki engeller -örneğin dışlanma, yoksulluk ve her türlü şiddet, istismar ve kötü muamele gibi- hakkında ülke çapında, sistematik olarak, ayrıştırılmış verilerin toplanması;⁸⁵ yaş ayrımcılığı ile mücadele için tutarlı ve çok yönlü bir stratejiye ihtiyaç olduğu vurgulanarak, mevcut yaş ayrımcılığı tutumlarıyla etkin bir şekilde mücadele edilmesi için geniş kapsamlı bir bilinçlendirme kampanyası yürütülmesi, çalışanların işe alınması, terfi ve eğitiminde yaşa dayalı ayrımcılığın yasaklanması;⁸⁶ çeşitli çalışmaların, aile üyeleri de dahil olmak üzere, yaşlı kişilere yönelik şiddet ve istismarın sıklıkla gerçekleştirildiğini gösterdiği vurgulanarak, bu konuda eksik raporlamanın önlenmesi, hane içinde ve kurumsal ortamlarda bakıcıların, yaşlı istismarını önleme ve tespit etme konusunda daha fazla duyarlı hâle getirilmesi ve eğitilmesi, ayrıca, yaşlı kişilerin finansal sömürüsüne karşı önlem alınması, yaşlılara yönelik şiddet, kötü muamele ve istismar konusunda önleyici bir bilgilendirme kampanyası yürütülmesi, yaşlı mağdurların yasal, tıbbî ve psikolojik yardım dahil olmak üzere

---

⁷⁹ ibid para 97.

⁸⁰ ibid paras 98-107.

⁸¹ ibid paras 108-109.

⁸² ibid paras 110-111.

⁸³ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Georgia, Human Rights Council, A/HRC/39/50/Add.1, 17 July 2018, paras 86-90. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2022).

⁸⁴ ibid paras 92-119.

⁸⁵ ibid para 92.

⁸⁶ ibid paras 94-97.

profesyonel yardıma ve sığınma evlerine yönlendirilmesi konusunda bilinçlendirilmesi, aile içi şiddetle mücadele için kolluk personeli ile yargıçlar, avukatlar ve savcılar için eğitim programları düzenlenmesi, sosyal hizmet sunucularının da aile içindeki istismar durumlarını tanımak ve çözmek için özel olarak eğitilmesi, sığınma evlerinin, özellikle tıbbî bakım ve yardıma ihtiyaç duyan yaşlı bireylerin gereksinimlerini karşılayacak şekilde tasarlanması;⁸⁷ kamu binalarının, toplu taşıma araçlarının yaşlı bireylerin erişilebilirliğine uygun tasarlanması, insan haklarına uygun olarak kamu ve özel binaların tasarımında mimarların ve mühendislerin farkındalıklarının artırılması, iklim değişiklikleri, afet plânları ve insanî yardım süreçlerinde yaşlı bireylere duyarlı politikalar geliştirilmesi;⁸⁸ süregelen yaşlı yoksulluğunun ele alınması ve sosyal koruma politikalarının geliştirilmesi;⁸⁹ yaşlı bireylerin kapasitelerine ve tercihlerine uygun olarak işgücünde kalmalarının sağlanması ve eğitilmeleri; artık işgücünün bir parçası olmayan yaşlı bireyler için de yaşam boyu öğrenmenin esas alınması;⁹⁰ acil bir konu olarak genel bir uzun süreli bakım stratejisi geliştirilmesi,⁹¹ Rapor'da üzerinde durulan konulardandır.

Ayrıca, raporda uluslararası topluma çağrı yapılarak, Gürcistan Hükümeti'nin, özellikle yaşlı yoksulluğu sorununu ele alması için ve ayrıca, sivil toplum aktörleri ile birlikte, yaşlılarla ilgili mevcut uluslararası belgelerinin uygulanmasında desteklenmesi tavsiyesinde bulunulmuştur.⁹²

E. Karadağ

Rapor'da, Karadağ'ın yaşlıların sosyal korunmasına ilişkin yasal çerçevesini iyileştirdiği kabul edilmekte ve fakat, yaşlılar için entegre sosyal ve sağlık hizmetleri sağlamak için daha fazla reformun gerekli olduğu ifade edilmektedir.⁹³ Ayrıca, istatistikler, ayrımcılık, şiddet, kötü muamele ve istismar, yeterli yaşam standardı ve özerklik, sosyal korunma ve sosyal güvenlik hakları, eğitim, öğretim ve yaşam boyu öğrenme, bakım başlıkları altında spesifik öneriler tavsiye edilmektedir.⁹⁴ Bu bağlamda, yaşa dayalı her türlü ayrımcılık başta olmak üzere bireysel ve toplu olarak, yaşlıların tüm insan haklarından yararlanmalarının önündeki engeller hakkında bilgi sahibi olunabilmesi için ülke çapında, dışlanma, yoksulluk ve her türlü şiddet, istismar, ihmal ve kötü muamele gibi alanlarda

---

⁸⁷ ibid paras 98-102.

⁸⁸ ibid paras 103-108.

⁸⁹ ibid para 110.

⁹⁰ ibid paras 111-113.

⁹¹ ibid para 114.

⁹² ibid para 120.

⁹³ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Montenegro, Human Rights Council, A/HRC/39/50/Add.2, 16 July 2018, paras 76-80. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2022).

⁹⁴ ibid paras 82-116.

sistematik ve düzenli olarak, ayrıştırılmış verilerin toplanması;⁹⁵ yaşlı kişilere yönelik damgalama ve ayrımcılığın Karadağ'da endişe konusu olmaya devam ettiği belirtilerek, nüfusun yaş ayrımcılığı konusunda bilinçlendirilmesi;⁹⁶ aile içi şiddet vakalarının kapsamlı bir şekilde soruşturulmasının, failerin adalete teslim edilmesinin ve mağdurların yeterince korunmasının ve zararlarının tazmin edilmesinin sağlanması; kurumsal bakımda ve aile ortamlarında yaşlı kişilerin her türlü istismarının tespit edilmesi, bildirilmesi ve önlenmesi için somut önlemler alınması; yaşlıların özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış yeterli sayıda sığınma evlerinin, erişilebilir adli yardım mekanizmasının, mağdurlara danışmanlık, rehabilitasyon ve destek hizmetlerinin fiilî olarak sunulmasının sağlanması; yaşlılara yönelik şiddet, kötü muamele ve istismar konusunda önleyici bir bilgilendirme kampanyası yürütülmesi;⁹⁷ yeterli yaşam standardı sağlanması bakımından özellikle Kuzey bölgesinde, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele çabalarının güçlendirilmesi; hareket yeteneği kısıtlı ve engelli olanlar da dahil olmak üzere, yaşlı bireylerin erişilebilirliğini sağlamak için tüm özel ve kamu binaları ve toplu taşıma için evrensel tasarımın teşvik edilmesi; mimar ve mühendislerin kamu ve özel binaların tasarımında insan haklarına uygun olarak yaşlı bireylerin erişilebilirliğini sağlamak için hak temelli bir yaklaşım benimsemeleri konusunda farkındalıklarının artırılması; acil ve afet durumları ile insanî müdahalelerde verilecek hizmetlerin yaşlı bireylerin özel ihtiyaçlarına ve koşullarına göre uyarlanması; evsiz yaşlılara barınma sağlamak için alınan önlemler takdir edilmekle birlikte, bu kırılğan gruba yardım etmek ve evsizler ve genel olarak da yaşlılar için sosyal konutların mevcudiyetinin ve kalitesinin artırılması için daha sistemli çaba gösterilmesi; yaşlı bireylerin hukukî ehliyetinden yoksun bırakılması konusunun, Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme doğrultusunda gecikmeksizin ele alınması ve mevcut vesayet rejiminin yerine, kişinin özerkliğine, bütünlüğüne, onuruna, iradesine ve tercihlerine tam olarak saygı gösteren yeni bir sistem getirilmesi;⁹⁸ yaşlı yoksulluğu sorununun ele alınması ve primsiz yaşlılık aylığı sistemi getirilmesi;⁹⁹ yaşlılık döneminde eğitim ve öğretime erişimin sağlanması, yaşlı bireylerin sürekli değişen koşullar, gereksinimler ve zorluklarla başa çıkmalarını, topluma aktif katılımlarını ve bağımsız bir yaşam sürmelerini sağlamak için ihtiyaçlarına yeterince cevap veren bir yaşam boyu öğrenme stratejisinin geliştirilmesi;¹⁰⁰ uzun erimli bakım plânı ve stratejisi geliştirilmesi, özellikle sosyal korunma ve sağlık sistemleri arasında, yaşlı bireylere yeterli bakımı sağlayacak entegrasyonun oluşturulması; ayrıca, yaşlıların malî yüke katlanmak zorunda kalmadan, kamu sağlık programları kapsamında olmayan tedaviye erişimleri için özel sağlık hizmetlerinden yararlanabilmelerini sağlamak için kamu ve özel sağlık hizmetleri arasındaki entegrasyonun iyileştirilmesi, palyatif bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi, “yaşlı yardımcıları” kavramı memnuniyetle karşılanırken, bu tür

---

⁹⁵ ibid para 82.

⁹⁶ ibid paras 84-87.

⁹⁷ ibid paras 88-94.

⁹⁸ ibid paras 95-100.

⁹⁹ ibid para 102.

¹⁰⁰ ibid paras 105-106.

yardımcıların geriatri ve yaşlı hastalarla nasıl etkileşime geçileceği ile ilgili temel bilgiler de dahil olmak üzere, yeterli eğitim almalarının sağlanması; ayrıca, toplum üyeleri kadar yaşlılarla ilgilenen tüm sağlık profesyonelleri için gerontoloji ve geriatri eğitiminin bir gereklilik hâline getirilmesi, yaşlı bakım evleri için asgari standartların belirlenmesi,¹⁰¹ söz konusu Rapor'da yer alan tavsiyeler arasındadır.

Ayrıca, raporda yaşlı kişilerin insan haklarından tam olarak yararlanmasını sağlaması için uluslararası topluma çağrı yapılarak, Karadağ Hükümetine uluslararası yardım ve işbirliği yapılması tavsiye edilmektedir.¹⁰²

F. Mozambik

Rapor'da, yaşlı bireylerin Mozambik'te kültürün, dillerin ve bilginin koruyucuları olarak toplumunun temel direği olarak görüldüğü belirterek, yaşlı bireylerin haklarını korumaya yönelik önemli politika, araç ve programların Hükümet tarafından kabul edilmesi takdirle karşılanmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu ülkenin henüz taraf olmadığı insan hakları sözleşmelerine ve bilhassa “Yaşlıların Haklarına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Protokolü”ne taraf olması tavsiye edilmektedir.¹⁰³ Ayrıca, afet sonrası ortamlarda yaşlı bireyler, istatistikler, ayrımcılık, şiddet, kötü muamele, istismar ve büyücülük suçlamaları, yeterli yaşam standardı ve özerklik, bakım başlıkları altında spesifik önlemler getirilmektedir.¹⁰⁴ Bu bağlamda, afetlerden yaşlı bireylerin orantısız bir şekilde etkilendikleri ve özellikle istismar, kötü muamele ve şiddete karşı savunmasız oldukları göz önüne alınarak, yaşlıların afet sonrası iyileştirme ve yeniden yapılandırma çalışmalarında öncelikli grup olarak ele alınması; iklim değişikliği Mozambik'i etkilediğinden, özellikle yaşlılar başta olmak üzere kırılgan durumdaki kişilerin derinlemesine bir analiz ve haritasının çıkarılması, afet sonrası ortamlarda ve insanî müdahalelerdeki hizmetlerin yaşlıların özel ihtiyaçlarına ve koşullarına uyarlanması;¹⁰⁵ yaş ayrımcılığı ile ilgili ayrıştırılmış verilerin toplanması;¹⁰⁶ yaşlı kadınlara yönelik istismar, şiddet ve ihmali haklı çıkarmak ve cinayetleri mazur göstermek için büyücülük suçlamalarının kullanılmasına ilişkin endişelerin dile getirildiği Rapor'da, bu kalıp yargıları ortadan kaldırmak için eyleme geçmenin zorunlu olduğu; yaşlı kadınların “şeytan tarafından ele geçirilmiş” veya “kötü cadılar” olarak görülmesine yol açan eylemlerin toplumsal olarak kınanması için sembolik bir bildiriyle başlayan ortak girişim başlatılması; büyücülük suçlamasının dışında da yaşlı bireylere yönelik şiddet, istismar ve kötü muamelenin önlenmesi;¹⁰⁷ eşitsizliğin çok derin olduğu

¹⁰¹ ibid paras 107-116.

¹⁰² ibid para 117.

¹⁰³ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Visit to Mozambique, Human Rights Council, A/HRC/42/43/Add.2, 17 July 2019, paras 77-83. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2022).

¹⁰⁴ ibid paras 85-113.

¹⁰⁵ ibid paras 85-89.

¹⁰⁶ ibid para 90.

¹⁰⁷ ibid paras 96-98.

Mozambik'teki yaşlı bireylerin, özellikle de yaşlı kadınların, yeterli ve insana yakışır bir yaşam standardına sahip olmalarını sağlamak için daha fazlasının yapılması; engelliler ve kırsal kesimde yaşayanlar için temel hizmetlere erişebilirliğin sağlanması;¹⁰⁸ sosyal güvenlik sisteminin genişletilmesi ve yaşlı yoksulluğunun ele alınması;¹⁰⁹ sağlık ve yaşlı bakım hizmetleri alt yapısının oluşturulması için çaba gösterilmesi,¹¹⁰ sözü edilen Raporda yer alan tavsiyelerinden dikkat çekenlerdir.

Ayrıca, raporda Mozambik için de uluslararası topluma yardım ve işbirliği çağrısı yapılmaktadır.¹¹¹

G. Namibya

Rapor'da, 27 yıl önce bağımsızlığına kavuşan Namibya'da eşitsizliklerin çok yoğun olduğu belirtilerek, yaşlı bireylerin haklarının korunması için ulusal politikalar benimsenmesi tavsiye edilmektedir.¹¹² Ayrıca, istatistikler, ayrımcılık, şiddet ve istismar, yeterli yaşam standardı ve özerklik, sosyal korunma ve sosyal güvenlik hakkı, bakım başlıkları altında spesifik öneriler getirilmektedir.¹¹³ Ombudsman tarafından, 2013 yılında Namibya'da insan hakları üzerine yürütülen temel çalışma önemli bir başlangıç noktası olsa da, yaşlı bireylere daha fazla odaklanan ve verilerin yaşlara göre daha fazla ayrıştırılarak, toplumun aşırı heterojenliğini yansıtacak şekilde bir takip çalışması yapılması;¹¹⁴ mevcut ayrımcılık yasağı hükümlerinin özellikle yaşlı bireyleri korumadığı belirtilerek, Namibya Anayasası'nda engelliliği ve yaşı da yasaklanmış ayrımcılık sebebi olarak öngörecektir değişiklik yapılması ve bağımsız bir ulusal eşitlik kurumu kurulmasının düşünülmesi;¹¹⁵ yaşlı bireylere yönelik istismar, kötü muamele ve şiddetin çok boyutluluğu karşısında, uygun müdahalelerin belirlenmesinde yaşlıların yanı sıra farklı disiplinleri, kuruluşları ve aktörleri de içeren kapsamlı, bütünlük ve kapsayıcı bir yaklaşımla konunun ele alınması;¹¹⁶ Namibya'daki yaşlı bireylerin genellikle yeterli ve insana yakışır bir yaşam standardına sahip olmadıkları belirtilerek, yoksulluk, barınma gibi kilit alanların ele alınması;¹¹⁷ primsiz yaşlılık aylığı sisteminin iyileştirilmesi ve yaşlıların hak ettikleri sosyal yardımlardan yararlanmalarını engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması;¹¹⁸ kırsal alanlardaki yaşlı

---

¹⁰⁸ ibid paras 101-102.

¹⁰⁹ ibid paras 102-105.

¹¹⁰ ibid paras 106-113.

¹¹¹ ibid para 114.

¹¹² UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Namibia, Human Rights Council, A/HRC/36/48/Add.2, 5 July 2017, paras 70-80. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2022).

¹¹³ ibid paras 82-110.

¹¹⁴ ibid para 82.

¹¹⁵ ibid paras 86-87.

¹¹⁶ ibid para 92.

¹¹⁷ ibid para 97.

¹¹⁸ ibid para 101.

bireyler için Hükümet tarafından sağlık ve bakım altyapısına daha fazla yatırım yapılması,¹¹⁹ Rapor'da yer alan başlıca önerilerdendir.

Ayrıca, raporda uluslararası topluma çağrı yapılarak, yaşlı bireylerle ilgili mevcut uluslararası belgelerin tam olarak uygulanması için Namibya Hükümetine yardım ve işbirliği yapmaları tavsiye edilmektedir.¹²⁰

H. Singapur

Rapor'da, Singapur'un 65 yaş ve üstü nüfusun 2030 yılına kadar ikiye katlanarak 900.000 kişiye ulaşması beklenen, dünyanın en hızlı yaşlanan nüfuslarından birine sahip olduğu, bu nedenle, 1980'lerden bu yana, yaşlanan nüfusun zorluklarını ele almak için önemli çalışmalar yapıldığı ve eylem plânı hazırlandığı belirtilerek, ulusal çalışmalarda hak temelli bir yaklaşım benimsemeleri ve istenen sonucu almak için eylem plânı kapsamındaki girişimlerin uygulanmasının sürekli olarak izlenmesi tavsiye edilmektedir.¹²¹ Ayrıca, istatistikler, ayrımcılık, şiddet ve istismar, yeterli yaşam standardı ve özerklik, sosyal korunma ve sosyal güvenlik hakkı, bakım, yardımcı ve robotik teknolojisi başlıkları altında spesifik öneriler getirilmektedir.¹²² Bu bağlamda, yaşlı bireylerle ilgili ayrıştırılmış istatistiklere ilaveten onların ihtiyaçlarını daha iyi anlamak ve heterojenliklerini yansıtmak için, çok yaşlı olanlar ile evlerde yaşayanlar da dahil olmak üzere yaşlı bireylerin seslerinin sistematik olarak anketlere dahil edilmesinin sağlanması;¹²³ kadınlara karşı ayrımcılığı kapsayan bir ayrımcılık tanımının anayasal ve yasal düzenlemelerde yer alması ve ayrıca yaş veya engellilik temelinde de dahil olmak üzere kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan hükümler öngörülmesi;¹²⁴ savunmasız yaşlı bireyleri istismar ve ihmalden korumak için hazırlanan yasa taslağına yaşlı kişilere karşı işlenen şiddet, kötü muamele ve istismardan korunma ve aile içi şiddetin yasaklanmasına ve cezalandırılmasına ilişkin hükümlerin de eklenmesi; ayrıca, yaşlı bireylerin kendini ihmaline ilişkin hükümlerle ilgili olarak, müdahalenin orantılı olması, bağımsız bir organ veya mahkeme kararı gibi resmî bir gözetim sürecinin öngörülmesi;¹²⁵ Singapur'un dünyadaki en yüksek gayri safi milli hasıllardan birine sahip olmasına rağmen, emeklilerin çoğunun temel harcamalarının önemli bir bölümünü karşılamak için akrabalarına ve diğer sosyal destek biçimlerine veya yatırım getirilerine bel bağladığı belirtilerek, yaşlı bireylere yönelik barınma olanaklarının

---

¹¹⁹ ibid para 105.

¹²⁰ ibid para 111.

¹²¹ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Singapore, Human Rights Council, A/HRC/36/48/Add.1, 31 May 2017, paras 80-87. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2022).

¹²² ibid paras 89-111.

¹²³ ibid para 90.

¹²⁴ ibid para 94.

¹²⁵ ibid paras 95-97.

geliştirilmesi;¹²⁶ ayrıca, Singapur'un sosyal korunma felsefesi kendine güvenmeye ve her bireyin, yaşlılığını plânlamak için kişisel sorumluluğuna dayanmakta ise de, devletlerin doğrudan insan hakları normlarından doğan sosyal güvenlik ve yeterli yaşam standardı hakkını sağlama görevi göz önüne alındığında, devletin, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının başka türlü karşılanmadığı durumlarda doğrudan müdahil olması, sosyal güvenlik sistemlerinin kurulması veya genişletilmesi;¹²⁷ Singapur'daki "yerinde yaşlanma" ilkesinde öngörülen yaşlı bireylerin aşına oldukları evde, toplumda ve çevrede yaşamlarında ve faaliyetlerinde minimum değişiklik ile yaşlanmalarına olanak sağlamayı amaçlayan yaklaşımla hemfikir olunmakla birlikte, sağlık ve sosyal hizmetlerin yalnız yaşayan ve sosyal olarak izole edilmiş yaşlılara ulaşmasının sağlanması, uzun süreli bakım stratejileri oluşturulması;¹²⁸ otonom sağlık hizmeti robotlarının kullanımının etikten hesap verebilirliğe, mahremiyetten veri korumasına kadar uzanan bir dizi sorunu gündeme getirdiği dikkate alınarak, gerekli normatif çerçevelerin oluşturulması ve ayrıca, yaşlı bireylerde bakım ve robot kullanımının insan hakları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi,¹²⁹ getirilen önerilerinden başlıcalarıdır.

I. Slovenya

Rapor'da, Slovenya'nın yaşlı bireylerin haklarının korunması bakımından iyi bir normatif çerçeveye sahip olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, uygulamada hâlâ iyileştirme yapılması gereken alanlar olduğu ve ilgili yasalardan bazılarının da tam olarak uygulanmadığı belirtilerek, ülke nüfusundaki yaşlanmanın yoğunluğu göz önüne alındığında, yaşlı bireylere yeterli emekli maaşı, yüksek kaliteli sağlık hizmeti ve yeterli istihdam olanakları sağlamanın önümüzdeki yıllarda daha da büyük bir zorluk oluşturacağı dikkate alınarak, sosyal destek sistemlerinin zaman içinde sürdürülebilirliğini sağlamak için verimliliği artıran reformların sürdürülmesi; yine, ESKHS'ye ek İhtiyarî Protokol'ün ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yaşlı bireylerle ilgili tüm sözleşmelerinin onaylanması tavsiye edilmektedir.¹³⁰ Ayrıca, kanunlar ve politikalar, farkındalık yaratma ve eğitim, istatistikler, ayrımcılık, şiddet ve istismar, yeterli yaşam standardı, eğitim, öğretim ve yaşam boyu öğrenme, bakım başlıkları altında spesifik öneriler getirilmektedir.¹³¹ Bu bağlamda, Roman yerleşimlerdeki yaşlı bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklarının, Romanlar ve onların temsilcileri ile geniş tabanlı katılım ve istişare yoluyla gerçekleştirilmesi de dahil olmak üzere, temel hizmetlere erişimin sağlanması için özel çaba gösterilmesi ve yasal düzenlemelerin bu çerçevede gözden geçirilmesi;¹³² yaşlı bireylerin

---

¹²⁶ ibid paras 100-101.

¹²⁷ ibid para 103.

¹²⁸ ibid para 108.

¹²⁹ ibid para 111.

¹³⁰ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Rosa Kornfeld-Matte, Mission to Slovenia, Human Rights Council, A/HRC/30/43/Add.1, 4 August 2015, paras 63-67. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2022).

¹³¹ ibid paras 69-91.

¹³² ibid para 69.

toplumda oynadığı rol ve nesiller arası diyaloga duyulan ihtiyaç çerçevesinde, toplumun her seviyesindeki insanların yaşlı bireylere yönelik tutum, ve inançlarının değiştirilmesi ve yaşlı bireylerin insan hakları konusunda bilinçlendirilmeleri için eğitim verilerek farkındalık oluşturulması;¹³³ yaşlı bireylere yönelik ihmal, istismar, şiddet ve damgalama gibi eylemlerin önüne geçilmesi ve yaş ayrımcılığının önlenmesi için bu alanlardaki ayrıştırılmış istatistik verilerinin toplanması;¹³⁴ Slovenya'daki Romanların haklarının korunması için önemli adımlar atılmış olsa da, Romanlara karşı ayrımcılığın yaygın olduğu ve yaşlı Romanların sayısının düşük olmasının da bu durumun göstergesi olduğunu belirterek, Romanlara yönelik ayrımcılık için acil önlemler alınması, Roman toplulukların temel hizmetlere erişiminin güvence altına alınması;¹³⁵ yaşlı bireylere yönelik ihmal, istismar ve şiddetin her düzeyde ve her ortamda önlenmesi, tespit edilmesi ve rapor edilmesi ile bu vakaların soruşturulmasının ve kovuşturulmasının sağlanması;¹³⁶ Slovenya'daki yaşlı yoksulluğunun, özellikle tek yaşayan yaşlı kadınlar, azınlıklar ve bundan orantısız olarak etkilenen diğer marjinal gruplara mensup yaşlı bireyler arasında endişe sebebi olduğu belirtilerek, yaşlılıkta yoksulluk sorununun acilen ele alınması ve yaşlı bireylerin özel ihtiyaçlarını dikkate alan bir barınma politikası benimsenmesi;¹³⁷ yaşlı bireylerin üniversitelere erişiminin kolaylaştırılması için önlemler alınması; yaşlı bireylere yönelik eğitim programlarının ücretsiz, erişilebilir ve özel ihtiyaçlarına dayalı olması, bu alanda kalifiye personel yetiştirilmesi;¹³⁸ geriatri sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, evde ve palyatif bakım hizmetlerinin geliştirilmesi,¹³⁹ Rapor'da yer alan tavsiyelerin başlıcalarıdır.

İ. Uruguay

Rapor'da, Uruguay'ın, yaşlı bireylerin haklarını geliştirmeyi ve korumayı amaçlayan güçlü bir yasal çerçeve oluşturduğuna ve yaşlı bireylerin insan haklarını koruma konusundaki liderliğine dikkat çekilmekte; bu bağlamda, Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar-arası Sözleşmesi'ni onaylayan ilk ülke olduğu ve yaşlıların insan haklarından yararlanma durumlarına ilişkin veri toplama ve analizleri için Ulusal Yaşlılar Enstitüsü kurulduğu vurgulanmaktadır.¹⁴⁰ Ayrıca, yaş ayrımcılığı, dışlanma, yoksulluk ve her türlü şiddet, istismar, ihmal ve kötü muamele konularında sistematik ve ayrıştırılmış verilerin toplanması ve analiz edilmesi;¹⁴¹ yaşlılık dönemini hastalık, izolasyon, yalnızlık, pasiflik ve

---

¹³³ ibid para 70.

¹³⁴ ibid para 72.

¹³⁵ ibid para 75.

¹³⁶ ibid paras 78-79.

¹³⁷ ibid paras 80-81.

¹³⁸ ibid para 82.

¹³⁹ ibid paras 83-91.

¹⁴⁰ UN General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, visit to Uruguay, Human Rights Council, A/HRC/42/43/Add.1, 30 August 2019, paras 70-75. <https://spinternet.ohchr.org/ViewMandatesVisit.aspx?visitType=all&lang=en> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2022).

¹⁴¹ ibid para 77.

özerklik kaybıyla ilişkilendiren refah yaklaşımından, yaşlı bireylerin birikimlerini, kapasitelerini ve kaynaklarını kabul eden hak temelli bir yaklaşıma doğru paradigma kaymasının sürdürülmesi; yaşlı bireyleri etkileyen kalıp yargılara ve ayrımcı uygulamalara karşı koymak için daha fazla önlem alınması;¹⁴² yaşlılara yönelik şiddet, kötü muamele ve istismar dahil aile içi şiddeti yeterli şekilde ele almak için yasal ve politik bir çerçeve oluşturma çabaları kabul edilirken, bunun pratikte etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması; aile içi şiddet vakalarının kapsamlı bir şekilde soruşturulması ve mağdurların yeterince korunmasının ve tazmin edilmesinin sağlanması;¹⁴³ hareket yeteneği kısıtlı ve engelli olanlar da dahil olmak üzere, yaşlı kişilerin erişilebilirliğini sağlamak için tüm binalar, kamu hizmetleri ve toplu taşıma için evrensel tasarımın teşvik edilmesi; mimar ve mühendislerin kamu ve özel binaların tasarımında insan hakları temelli bir yaklaşımın uygulanması konusunda farkındalıklarının artırılması; yaşlı bireylerin özel ihtiyaçlarına yönelik barınma stratejilerinin benimsenmesi;¹⁴⁴ evrensel nitelikli primsiz yaşlılık aylığının uygulanmasının düşünülmesi; özellikle yaşlı kadınlar ve yaşlı Afro-Uruguaylılar arasında yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmanın bir aracı olarak, mevcut gelir testine tâbi primsiz yaşlılık aylığının evrensel olarak kapsanmasını sağlamaya yönelik çabaların sürdürülmesi;¹⁴⁵ yaşlıların sürekli değişen koşullar, gereksinimler ve zorluklarla başa çıkmalarını, topluma aktif katılımlarını ve bağımsız bir yaşam sürmelerini sağlamak için ihtiyaçlarına yeterince yanıt veren yaşam boyu öğrenme stratejisinin geliştirilmesi;¹⁴⁶ uzun süreli bir bakım politikası geliştirilmesi ve bunun tasarımında ve sunumunda insan haklarına dayalı bir yaklaşımın sağlanması,¹⁴⁷ Rapor'da yer alan başlıca önerilerdendir.

IV. ÜLKE RAPORLARI VE NORMATİF ÇERÇEVE ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

Ziyaret edilen ülkelerden Kosta Rika, Gürcistan, Karadağ, Mozambik ve Namibya yaşlı bireylerin haklarının gerçekleştirilmesi için uluslararası toplumun yardım ve işbirliği göstermesi gereken ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Sözü edilen beş ülke için Bağımsız Uzman tarafından uluslararası topluma çağrı yapılarak, yaşlı bireylerle ilgili mevcut insan hakları sözleşmelerinin öngördüğü gerekliliklerin tam olarak uygulanması için ilgili devletlere yardım ve işbirliği yapılması tavsiye edilmektedir. Gerçekten de, hak temelli bir çerçeveden yaklaşıldığında, yaşlı bireylere özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel kimi hakların tanınması ve yaşlı bireylerle ilgili mevcut uluslararası insan hakları sözleşmelerinin öngördüğü gerekliliklerin tam olarak uygulanması, malî kaynak, yönetsel, kurumsal ve teknik alt yapı ve donanım gerektirdiğinden, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ilgili devletlere yardım ve işbirliğinde bulunması insan haklarının “gereğini yerine getirme” yükümlülüğünün

¹⁴² ibid para 80.

¹⁴³ ibid paras 83-84.

¹⁴⁴ ibid paras 91-92.

¹⁴⁵ ibid para 96.

¹⁴⁶ ibid para 99.

¹⁴⁷ ibid para 100.

öngördüğü bir gerekliliktir.

Gerek sözü edilen beş ülke ve gerek gayri safi millî hasılları nedeniyle daha iyi olarak nitelenebilecek Avusturya, Singapur, Slovenya, Çin ve Uruguay bakımından, Bağımsız Uzman'ın tavsiyelerinin incelenmesinden, pek çok ülkenin ulusal mevzuatında ve politikalarında, yaşlanma olgusunu yalnızca refah ve sosyal programlar perspektifinden ele almaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Oysa, yaşlı bireyleri yalnızca sosyal destek ve yardımlardan yararlanan kişiler olarak değil, eşit hak sahipleri olarak gören “hak temelli yaklaşıma”¹⁴⁸ gereksinim duyulduğu tartışmasızdır.

Ülke raporlarında yaş ayrımcılığı ile mücadele üzerinde önemle durulmaktadır. Ne yazık ki, raporlardaki tespitlerden de anlaşılacağı gibi, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip on ülke bakımından ayrımcılık ile ilgili tablo hiç de iç açıcı değildir. Ülke raporlarındaki tavsiyeler çerçevesinde denilebilir ki, devletler, yaşa dayalı ayrımcılığa karşı korumayı, diğer ayrımcılık biçimleriyle aynı standartta ele almalıdır. Çünkü, ayrımcılıkla mücadele yasaları, ancak “yaşa dayalı olarak” doğrudan, dolaylı ve yapısal ayrımcılığı açıkça yasaklayan geniş bir ayrımcılık tanımı içeriyorsa etkili olabilir. Devletler, yaşlı bireylerin şiddet, istismar, ihmal ve sömürsüne yol açabilecek her tür yaş ayrımcılığıyla mücadeleye yönelik politikaları geliştirmeli; yaş ayrımcılığını yeniden üreten önyargı ve kalıp yargılarla mücadele edilmesini sağlamalı; bu bağlamda, salgın hastalıklar, iklim değişikliği, insanî müdahaleler gibi durumlar için acil durum plânlarını gözden geçirmeli ve COVID-19 pandemisi gibi olumsuz durumlarda açıkça görünür hâle gelen yaşlı bireylere yönelik içselleştirilmiş kalıp yargı ve önyargıların ortadan kaldırmasını sağlamalıdır. Ayrıca, bu tür durumlara karşı yaşlı bireylerin etkili hukuk yollarına erişebilirliği sağlanmalı, bu bağlamda, etkili soruşturma yapılmalı, cezasızlık kültürü beslenmemeli, etkili tazmin yolları oluşturulmalıdır.

Sosyal haklar bakımından da ayrımcılığı besleyen yasal, yönetsel ve kurumsal yapılar ve uygulamalar gözden geçirilip kaldırılmalıdır. Bu bağlamda, zorunlu emeklilik yaşları dahil olmak üzere yaş ayrımcılığını teşvik eden mevcut yasalar, yönetmelikler, gelenekler ve uygulamalar, yaşlıların eğitim ve öğretime, sağlık hizmetlerine erişimini engelleyen yaşa endeksli yasa ve politikalar gözden geçirilmeli, değiştirilmeli veya kaldırılmalıdır. Sağlık hakkıyla ilgili olarak devletler, yaşlı bireyleri politika ve yasa yapma sürecine dahil ederek

---

¹⁴⁸ Hak temelli yaklaşımın kökeni refah modelinden eşit hak sahipliği modeline yönelik paradigma değişiminde aranmalıdır. Bu model, tüm bireylerin yaşam boyunca onur, eşitlik, özerklik ve katılımını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Yaşlanma olgusuna insan hakları temelli yaklaşım, yaşın sosyal olarak inşa edildiğini savunur. Sözelimi, yaşlıların durumuna yönelik hak temelli yaklaşım eksikliğiyle bağlantılı olarak, yaşlılığın bir adalet ve onur meselesinden ziyade, örneğin sağlık sisteminden işlevsel çözümler gerektiren bir sosyal sorun olarak inşa edildiğini ileri sürer. Çeşitliliği ve kapsayıcılığı esas alır ve yaşlıların kendileri hakkındaki tüm kararlara katılımına değer verir. Ayrıca, seçim imkânının ancak fırsatlar genişletildiğinde ve bireylerin karar verme ve haklarını kullanma konusunda yeterli desteğe sahip olduklarında mümkün olduğunu kabul eder. Devletler, emeklilik ve sosyal güvenlik sistemleri dahil olmak üzere, hak temelli yaklaşımı tüm politikalarına dahil etmelidir. Bkz Mahler (n 27) 76-77; yine bkz Frédéric Megret, ‘The Human Rights of Older Persons: A Growing Challenge’ (2011) 11 (1) *Human Rights Law Review* 37 38.

sağlık hizmetlerine, uzun süreli bakım ve desteğe, palyatif bakıma eşit erişim sağlamalıdır.¹⁴⁹ Yeterli yaşam standardı hakkını gerçekleştirmek için yaşlı bireylerin özel gereksinimlerine uygun yeterli yiyecek, giyecek ve barınma imkânları ve politikaları oluşturulması son derece önemlidir.

Ülke raporlarının açık ettiği bir başka sorun ise, yaşlı bireylere yönelik veri ve istatistiklerin noksanlığıdır. Yaşlı bireylere yönelik plânlama ve stratejilerin hazırlanabilmesi için yaş ayrımcılığı, ihmal, istismar, şiddet, yoksulluk, bakım gibi pek çok alanda ayrıştırılmış verilerin toplanması ve analiz edilmesi elzemdir. Oysa, Bağımsız Uzman'ın ifade ettiği gibi, yaşlı bireyler istatistiklerde hâlâ görünmezdirler.¹⁵⁰ Bu nedenle, sistematik ve düzenli olarak yaşlı bireylerin heterojenliğini ortaya koyan ayrıştırılmış veriler toplanmalı, bunun kurumsallaşması için de insan hakları izleme organlarına sunulan periyodik raporlara ve BM evrensel periyodik gözden geçirme raporlarına yaşlı bireylerin hakları ve yaş ayrımcılığı verileri de eklenmelidir.¹⁵¹

Ülke raporlarındaki tespitlerden yola çıkarak yaptığımız bu değerlendirmeler, son kertede, yaşlı bireylerin hakları ve yaş ayrımcılığı konusunu özel olarak ele alan uluslararası bir sözleşme yapılmasına ihtiyaç olup olmadığı üzerinde durmayı da gerekli kılmaktadır.

Hemen belirtmelidir ki, önceki BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri M. Bachelet, Uluslararası Yaşlanma Federasyonu'nun 2021 yılındaki 15. Konferansında yaptığı konuşmasında, yaşlı bireylerin hakları ile ilgili konulara daha fazla öncelik vermek ve daha iyi destek sağlamak için yaşlıların haklarına yönelik özel bir uluslararası normatif enstrümana ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.¹⁵² Bağımsız Uzman Mahler de, BM Genel Kurulu'na sunduğu tematik raporunda, mevcut normatif çerçevenin, yaşlıların insan haklarının korunmasına ilişkin boşlukları sistematik olarak kapatacak araçlara ve kapasiteye sahip olmadığını vurgulayarak, yaşlı bireylerin insan haklarının ve yaş ayrımcılığının yer aldığı kapsamlı ve bağlayıcı bir normatif belgenin hazırlanmasını önermektedir.¹⁵³

Öğretide, yaşlı bireylerin insan haklarını korumaya yönelik uluslararası bir sözleşmenin varlığının, onların haklarının daha etkili korumasına imkân vereceğini savunanlar olduğu gibi, bu görüşe katılmayanlar da bulunmaktadır. İlk görüşü savunanlara göre, uluslararası sözleşmenin yapılması, sözleşmeye taraf olanların yaşlı bireylerin haklarını iç hukuklarına adapte etmelerine ve bu konuda pozitif yükümlülük üstlenmelerine kapı

---

¹⁴⁹ Mahler (n 27) paras 81-83.

¹⁵⁰ Mahler (n 27) para 86.

¹⁵¹ ibid para 93.

¹⁵² Michelle Bachelet, UN High Commissioner for Human Rights, International Federation of Ageing, 15th Global Conference Rights Matter, 12 November 2021. <https://www.ohchr.org/en/statements/2021/11/protecting-human-rights-older-persons> (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).

¹⁵³ Mahler (n 27) para 95; yine BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin resmi görüşü için bkz UN Human Rights Office of the High Commissioner, Update to the 2012 Analytical Outcome Study on the normative standards in international human rights law in relation to older persons, Working paper prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights, March 2021, paras 212-219.

aralayacağı gibi, sözleşme izleme/denetleme organlarınca bunlara uyulup uyulmadığının izlenmesine ve denetlenmesine de olanak sağlayacaktır. İkinci görüşü savunanların temel dayanakları arasında, belirli gruplara özgü uluslararası sözleşmelerin, insan haklarının evrenselliği ilkesini zayıflattığı tezi yer almaktadır. Bir diğer karşı duruş noktası ise, uluslararası sözleşmelerin şeklen bağlayıcılığına karşın, pratikte hükümetleri bu sözleşmelerin hükümlerine uymaya zorlamanın hayli güç olmasıdır. Dahası, spesifik bir uluslararası sözleşmenin getireceği yükümlülükler devletlere ilave bütçe yükü getireceği için, böyle bir sözleşme şeklen bağlayıcı olsa da, hükümleri pratikte uygulanabilir olmayacaktır. Bu nedenle, esnek hukuk belgeleri (*soft law*) ile bu hakların korunması ve geliştirilmesi pekâlâ mümkündür, dahası tercihe şayandır.¹⁵⁴

Kanımızca, ikinci görüşe katılmak olanaklı değildir. İnsan haklarının spesifik özneleri ve bunun yanı sıra yaşlı bireyler, yukarıda da işaret edildiği gibi, aslında “herkes” olarak kastedilen genel öznenin kapsamında bulunmaktadır. Bununla birlikte, çocuklar, kadınlar, engelliler, mülteciler ve sığınmacılar, yaşlı bireyler gibi spesifik özneler *de jure* veya *de facto* olarak insan haklarından yeterince yararlanamamakta ve bazı engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu engeller, biyolojik veya sosyo-ekonomik nedenlerden, ayrımcılıktan ve sosyal damgalanmadan veyahut bu sayılanların kesişiminden doğabilir. Bu da, bazı insan hakları sözleşmelerinin özel hak süjelerine özgülenmesini gündeme getirir. Dolayısıyla, insan hakları öncelikle zayıfın, savunmasız ve dezavantajlı olanın yanında olmak amacıyla ise, belirli birey ve birey gruplarına özgü sözleşme yapılması insan haklarının evrenselliği ilkesiyle çelişmez. Öte yandan, kısa bir süre önce içinden geçtiğimiz COVID-19 pandemisi dahi esnek hukuk belgeleriyle yaşlı bireylerin yeterince korunamadığını açık seçik ortaya koymuş iken, ilk görüşü dile getirenlerin savunduğu haklı gerekçelerle bu alanda da -tıpkı bağlayıcı sözleşme sistemleri mevcut olan çocuklar, kadınlar, engelliler, mülteciler gibi- uluslararası bir sözleşme akdedilmesi daha isabetli olacaktır.

Nitekim, her kıtadan farklı gelişmişlik düzeylerine sahip spesifik ülke raporlarının da açık ettiği gibi, bu ülkelerde yaşlı bireylerin haklarına yönelik düzenleyici çerçeveler bulunsa da,¹⁵⁵ bunların çoğunun meseleye hak temelli perspektifinden bakmaktan hayli uzak olduğu, nitekim uluslararası topluma çağrı yapılan beş ülke (Kosta Rika, Gürcistan, Karadağ,

¹⁵⁴ Bu görüşlere yer veren bir çalışma için bkz Olsson (n 7) 44-45.

¹⁵⁵ Türkiye hakkında bağımsız uzmanca düzenlenmiş bir rapor bulunmamakla birlikte, genel olarak yasal ve kurumsal çerçeveye bakıldığında; Anayasa'nın 10. maddesinde, “benzeri sebepler”in ayrımcılık yasağı kapsamında sayıldığı; anılan kural nedeniyle, yaş yönünden ayrımcılık yapılmayacağı sonucuna varılabileceği; yine, aynı maddede *inter alia*, yaşlıların korunması için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı; 61. maddesinde de, sosyal güvenlik bakımından yaşlı bireylerin devletçe korunacağı ve devletçe sağlanacak yardım ve diğer haklar ve kolaylıkların kanunla düzenleneceği, Anayasa'nın ilgili diğer hükümlerinin de “herkes” olarak kabul edilen genel özne olması nedeniyle yaşlı bireyler için uygulanabileceği; pek çok yasal düzenleme ile yaşlı bireylerin haklarını düzenleyen kurallara yer verildiği ve kurumsal yapı olarak da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde genel müdürlük düzeyinde yapılanmaya gidildiği görülmektedir. Bkz Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı resmî web sayfası. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm> (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2022).

Mozambik, Namibya) açısından, uluslararası/bölgesel insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasında yardım ve işbirliği tavsiye edildiği, yine Çin bakımından, henüz taraf olunmayan insan hakları sözleşmelerine taraf olunmasının tavsiye edildiği, diğerleri bakımından da göz ardı edilemeyecek düzeyde eksiklikler bulunduğu ve hatta tümünde konuya bilimsel bakış açısıyla yaklaşılabilmeğe esas istatistiksel verilerin dahi bulunmadığı hatırdan uzak tutulmamalıdır.

Son olarak, Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar-arası Sözleşmesi'ni onaylayan ilk ülke olan Uruguay'ın, gerek kurumsal ve yasal çerçevesini ve gerek uygulamalarını söz konusu Sözleşme'ye uyumlaştırmak için attığı görece olumlu adımlar, bu alandaki spesifik bir sözleşmenin konuya sağladığı katkıyı anlayabilmemiz için değerli bir örnek olarak görülmektedir.

SONUÇ

Yaşlı haklarına ve yaş ayrımcılığına hak temelli yaklaşım, yaşın sosyal olarak inşa edildiğini ve dolayısıyla, yaşa yönelik kalıp yargıların, ön yargıların ve ayrımcılığın değiştirilebileceğini kabul eder. Hak temelli yaklaşımın yerleştirilmesi ise, tüm ülkelerde bir paradigma değişikliğini gerektirmektedir. Kanımızca, yaşlı haklarıyla ilgili özel bir uluslararası sözleşmenin yapılması, sözleşmeye taraf olan devletlerin hak temelli bir paradigma değişimine doğru evrilmelerine rehberlik edecek; bu bağlamda, taraf devletlerin yaşlı bireylerin haklarını iç hukuklarına uyumlaştırmaları ve böylelikle pozitif yükümlülük üstlenmeleri sonucunu doğuracaktır. Yine, uluslararası bir sözleşmeyle bağlanma yoluyla, sözleşme izleme organlarınınca sözleşme hükümlerine uyulup uyulmadığının izlenmesi ve denetlenmesi de sağlanmış olacaktır.

Yukarıda, uluslararası düzeydeki insan hakları sözleşmelerinde yaşlı bireylerin spesifik özne olarak yer almadığı, bununla birlikte, bu sözleşmelerin kapsamına giren genel özne kapsamında korunduğu belirtilmiş idi. Öte yandan, her ne kadar Amerika ve Afrika insan hakları sistemlerinde spesifik insan hakları sözleşmelerinin akdedildiği söylenebilir ise de, mevcut bölgesel insan hakları sözleşmelerinin hem ülkelere yetersiz sayıda onaylanmaları ve esasen sınırlı bölgesel bir alana yönelik olmaları nedeniyle, yaşlı hakları ve yaş ayrımcılığını ele alma konusunda sınırlı yeteneği olduğu tartışmasızdır. İnsan hakları yargı organlarındaki yaş ayrımcılığına ilişkin sınırlı sayıda dava da, bu konuya hak temelli bakışın yetersiz olduğunun bir başka göstergesidir.¹⁵⁶

Kuşkusuz, uluslararası bir sözleşmenin akdedilmesi meselenin çözümü için tek çare görülmemekle birlikte, böyle bir manifestonun toplumlarda yaşlı bireylere bakış açısının değişmesi için kültürel bir dönüşümün sağlanmasında nirengi noktası olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, çocuklar, kadınlar, mülteciler, engelliler, göçmen işçiler gibi kırılgan ve dezavantajlı diğer kategorilerde elde edilen kimi kazanımlar ve bilinçlenme süreçleri göz önüne alındığında, dezavantajlı kategorilerden biri olduğu tartışmasız olan yaşlı

¹⁵⁶ Mahler (n 27) para 50.

bireyler için de artık bir özel sözleşme için zamanın geldiği, hatta, COVID-19 pandemisinin açık ettiği hak ihlallerine ve dünya nüfusunun demografik dönüşümüne bakıldığında, bunun günümüzde bir gereklilik olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, salt hukukî perspektiften konuya yaklaşmak yeterli olmayacağından ve meselenin getirdiği kültürel ve toplumsal zorluklar göz ardı edilemeyeceğinden, sürecin yaşlı bireylerin katılımıyla ve multi disiplinler yaklaşımlarla ele alınması daha isabetli olacaktır. Gerçekten de, ilkin yaşlı bireylerin sesleri dönüşüm sürecine rehberlik etmeli; devletler ve uluslararası toplum, yaşlı nüfusun çeşitliliğini ve farklılığını temsil eden kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, ulusal insan hakları kurumları aracılığıyla yaşlı bireylerle yakından ilişki kurmalıdır. İkinci olarak, disiplinler arası yaklaşımla meselenin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, tıbbî, gerontolojik ve diğer yönlerden ele alınması ve evrensel tasarımının buna göre yapılması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan Olsson I, 'Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Yaşlı Hakları' (2019) 3 *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi* 39-47 (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2022)
- Applewhite Ashton, *Büyükler Yıkılıyor: Yaş Ayrımcılığına Karşı Bir Manifesto*, (1. Bası Sander 2022)
- Butler Robert N. and Lewis Myrna I, *Aging and Mental Health: Positive Psychosocial Approaches* (St. Louis Mosby 1973)
- Buz Sema, 'Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı' (Bahar 2015) 14 (53) *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 268-278 (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2022)
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No 6: The economic, social and cultural rights of older persons (1995, Annex IV), *UN Doc E/1996/22*, 1995
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No 27 on older women and protection of their human rights, *UN Doc CEDAW/C/GC/27*, 16 December 2010
- Council of Europe, Recommendation CM/Rec(2014)2 of the Committee of Ministers to member States on the promotion of the human rights of older persons
- D'cruz Migita and Banerjee Debanjan, 'An invisible human rights crisis: The marginalization of older adults during the COVID-19 pandemic' (2020) 292 113369 *Psychiatry Research* (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2022)
- European Court of Human Rights (ECHR), "Elderly people and the European Convention on Human Rights", fact sheet, April 2022
- Formosa Marvin, 'COVID-19 and older persons: Reflections on human rights, ageism, isolation, dementia care, and gender' (2021) 6 (1) *International Journal on Ageing in Developing Countries* 5-19 (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2022)
- Iversen Thomas Nicolaj, Larsen Lars, Solem Per Erik, 'A conceptual analysis of ageism' (2009) 61 (3) *Nordic Psychology*
- Kornfeld-Matte Rosa, United Nations Human Rights Council, Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Thirty-third session, *UN Doc A/HRC/33/44*, 8 July 2016
- Mahler Claudia, United Nations Human Rights Council, Impact of the coronavirus disease (COVID-19) on the enjoyment of all human rights by older persons, *UN Doc A/75/205*, 21 July 2020
- _____, United Nations Human Rights Council, Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, *UN Doc A/HRC/48/53*, 4 August 2021
- _____, United Nations Human Rights Council, Human rights of older women: the intersection between ageing and gender, *UN Doc A/76/157*, 16 July 2021a
- Megret Frédéric, 'The Human Rights of Older Persons: A Growing Challenge' (2011) 11 (1) *Human Rights Law Review*

- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Update to the 2012 Analytical Outcome Study on the normative standards in international human rights law in relation to older persons, March 2021
- Snellman Fredrik, ‘Whose ageism? The reinvigoration and definitions of an elusive concept’ (2016) 68 (3) *Nordic Psychology*
- Uyar Lema Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006 (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2006)
- https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022)
- United Nations, Report of the World Assembly on Ageing, Vienne, 26 July – 6 August 1982, United Nations Publication, Sales No E.82.I.16
- United Nations, Implementation of the International Plan of Action on Ageing and related activities: resolution/adopted by the General Assembly, *UN Doc A/RES/46/91*, 16 December 1991
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, *World Population Ageing, Highlights*, s.1 <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2022)
- United Nations, Report of the Second World Assembly on Ageing, *UN Doc A/CONF.197/9*, Madrid, 8-12 April 2002
- United Nations, “Policy brief: the impact of COVID-19 on older persons”, May 2020
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, Update to the 2012 Analytical Outcome Study on the normative standards in international human rights law in relation to older persons, Working paper prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights, March 2021
- United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Rosa Kornfeld-Matte, Mission to Austria, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/30/43/Add.2*, 11 August 2015
- United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Rosa Kornfeld-Matte, Visit to China, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/45/14/Add.1*, 7 August 2020
- United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Costa Rica, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/33/44/Add.1*, 4 August 2016
- United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Georgia, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/39/50/Add.1*, 17 July 2018
- United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Montenegro, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/39/50/Add.2*, 16 July 2018

United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Visit to Mozambique, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/42/43/Add.2*, 17 July 2019

United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Namibia, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/36/48/Add.2*, 5 July 2017

United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons on her mission to Singapore, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/36/48/Add.1*, 31 May 2017

United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Rosa Kornfeld-Matte, Mission to Slovenia, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/30/43/Add.1*, 4 August 2015

United Nations General Assembly Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, visit to Uruguay, Human Rights Council, *UN Doc A/HRC/42/43/Add.1*, 30 August 2019

World Health Organization, *Report on Ageing and Health*, 2015

World Health Organization, *Global Reports on Ageism*, 2021

Yargı Kararları:

Dodov v Bulgaria App no 59548/00 (ECHR, 17 January 2008)

Farbtuhs v Latvia App no 4672/02 (ECHR, 2 December 2004)

Contrada (No 2) v Italy App no 7509/08 (ECHR, 11 February 2014)

Taştan v Turkey App no 63748/00 (ECHR, 4 March 2008)

Vasileva v Denmark App no 52792/99 (ECHR, 25 September 2003)

Jablonská v Poland App no 60225/00 (ECHR, 9 March 2004)

McDonald v United Kingdom App no 4241/12 (ECHR, 20 May 2014)

Heinisch v Germany App no 28274/08 (ECHR, 21 July 2011)

Poblete Vilches and others v Chile (I/A Court H R, 8 March 2018)